

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Χρήστος Μίχος

Πτυχιακή Εργασία:

**«Το παιδομάζωμα στην Οθωμανική
Αυτοκρατορία»**

Επιβλέποντες καθηγητές: Αντώνης Σμυρναίος

Χρήστος Γκόβαρης

ΒΟΛΟΣ, 2017

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
A. Έννοια και ιστορία του παιδομαζώματος.....	5
1. Έννοια του παιδομαζώματος	5
2. Ίδρυση και συγκρότηση του θεσμού	7
3. Λόγοι που θεσπίστηκε.....	10
4. Ζητήματα σχετικά με το θεσμό και την εκτέλεση του παιδομαζώματος	19
B. Ψηφίδες μνήμης, ιστορίας και γεγονότων του παιδομαζώματος.....	28
1. Πριν την Άλωση της Πόλης.....	28
2. Το παιδομάζωμα κατά την χρονική περίοδο 1453-1705.....	36
Γ. Η θετική στάση συγγραφέων-ιστορικών προς το θεσμό του παιδομαζώματος.....	58
Συμπέρασμα.....	66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	68

Ευχαριστίες

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Αντώνη Σμυρναίο για τη καθοδήγησή του, την πολύτιμη βοήθειά του, την υποστήριξη και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε καθ' όλη την διάρκεια της εκπόνησης της πτυχιακής μου εργασίας. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω και τον συνεπιβλέπων καθηγητή της εργασίας μου, κ. Χρήστο Γκόβαρη. Ευχαριστώ και τους δύο καθηγητές οι οποίοι μου έδωσαν την δυνατότητα να βρεθώ στο χώρο της ιστορικής έρευνας, να ασχοληθώ με ένα θέμα που ο ίδιος το διάλεξε και το οποίο ήταν πολύ ενδιαφέρον και το οποίο θα με εφοδιάσει με γνώσεις χρήσιμες για την μετέπειτα πορεία μου ως εκπαιδευτικού.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου, δηλαδή τους γονείς μου Λουκά και Ζωή, τις αδερφές μου Δήμητρα και Γεωργία, τον συγκάτοικο και αδελφικό μου φίλο Κώστα που ήταν στο πλάι μου όλο αυτό το διάστημα και που με στήριξαν ο καθένας με τον δικό του τρόπο, ηθικά και ψυχολογικά. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω και όσους με βοήθησαν άθελά τους στην εκπόνηση της πτυχιακής μου εργασίας.

Χάρης τη συμβολή όλων όσων αναφέρθηκαν παραπάνω κατάφερα να εκπονήσω και να ολοκληρώσω την παρούσα εργασία. Τους ευχαριστώ όλους για την συνεργασία τους.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά την 29^η Μαΐου 1453 ο Μωάμεθ ο Β΄ ο Πορθητής κατακτά την Βασιλεύουσα. Η άλωσή της σήμανε και το τέλος της υπερχλιετούς Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ο «πορθητής» της την όρισε ως πρωτεύουσα του Οθωμανικού κράτους και πάνω στα ερείπιά της θεμελίωσε και οικοδόμησε το δικό του θεοκρατικό, στρατιωτικό και τιμαριωτικό κρατικό σύστημα. Απόρροια της Άλωσης ήταν η ανελέητη συνέχιση της εδαφικής προώθησης των Τούρκων στην Βόρεια Αφρική και στην Κεντρική Ευρώπη, η οποία κατά τα τέλη του 17^{ου} αιώνα έφτασε στο απόγειό της, απειλώντας την Βιέννη. Πολλές φορές η άλωση της Πόλης χρησιμοποιείται από τους ιστορικούς ως το γεγονός που σηματοδοτεί το τέλος του Μεσαίωνα και την απαρχή της Αναγέννησης λόγω της μετακίνησης των λόγιων Ελλήνων και την συμβολή τους στη διαμόρφωση του περιεχομένου και της φιλοσοφίας που ακολούθησαν της Αναγέννησης.

Ωστόσο για τον ελληνικό χριστιανικό ορθόδοξο πληθυσμό που παρέμεινε στα εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας η άλωση της Πόλης δεν έφερε παρά κακουχίες και δεινά. Σύμφωνα με πολλούς ιστορικούς ένα από τα μεγαλύτερα δεινά ήταν αυτό του παιδομαζώματος, το οποίο είχε ήδη αρχίσει να εφαρμόζεται πριν την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, όπως θα δούμε, και συνέχισε σε μεγαλύτερο βαθμό να εφαρμόζεται και μετά την Άλωση.

Ο λόγος που θέλησα, λοιπόν, να ασχοληθώ στα πλαίσια της πτυχιακής μου εργασίας με το θέμα του παιδομαζώματος είναι ότι αυτό αποτελεί ένα από τα πιο δυσεπίλυτα προβλήματα της Τουρκοκρατίας και επίσης επειδή απλώνεται σε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα και εκτός από τους Έλληνες απασχολεί και άλλους λαούς.

Αυτό που κάνει ενδιαφέρουσα τη μελέτη του παιδομαζώματος είναι η ιδιαίτερη σύγκρουση των Ρωμηών με τους Τούρκους, ενώ παράλληλα αποτελεί στοιχείο κλειδί για τις σχέσεις των δύο αυτών λαών. Αυτό κάνει πολλούς ιστορικούς σήμερα να θεωρούν το παιδομάζωμα ως αίτιο δημογραφικής αιμορραγίας των Ελλήνων και των άλλων λαών που το υπέστησαν και αιτία πολλών δεινών, ενώ άλλους ιστορικούς να το θεωρούν θεσμό κοινωνικής κινητικότητας των λαών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Μέσα από μία «όσο γίνεται» αντικειμενική μελέτη του παιδομαζώματος θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε κάποια ζητήματα του θέματος μας και να παραθέσουμε πηγές που συγκεντρώσαμε της ιστορίας του παιδομαζώματος.

A. Έννοια και ιστορία του παιδομαζώματος

1. Έννοια του παιδομαζώματος

Το παιδομάζωμα είναι μία από της τραγικότερες μορφές εξισλαμισμού. Η λέξη παιδομάζωμα μαρτυρείται για πρώτη φορά σε ελληνικό κείμενο στα 1675 (Μεταλληνός)¹. Σε παλαιότερα γραπτά έργα αναφέρεται ως αρπαγή των παιδών (κατά του αμηνρά επίταγμα), (πρόσταγμα κατά του κρατούντος) εις συλλογήν παιδίων (ως έθος εστί τοις Αγαρηνοίς), πιασμός παιδίων, δεκατισμός των παιδών και γιανιτσαρομάζωμα (Γούναρης)². Όσον αφορά τους Οθωμανούς και τους σημερινούς Τούρκους αυτοί χρησιμοποιούν τη λέξη devsirme.

Το παιδομάζωμα όπως μας πληροφορεί ο Κ. Φωτιάδης, ήταν μια βίαιη απαγωγή παιδίων Χριστιανών υπηκόων από τις οικογένειές τους, τα οποία εκπαίδευαν με μια ειδική αγωγή, ώστε να γίνουν καλοί μουσουλμάνοι, σκλάβοι του Σουλτάνου³. Σε ένα ακριβέστερο και περιεκτικό ορισμό ο Αθ. Γούναρης μας προτείνει: «Παιδομάζωμα είναι η από την Υψηλή Πύλη, κατά ορισμένο σύστημα, ενεργούμενη αρπαγή μικρών παιδίων και νέων από τους χριστιανικούς υπηκόους της (που διήρκεσε από τις αρχές του ΙΔ΄ μέχρι τις αρχές του ΙΗ΄ αιώνα) με σκοπό τη χρησιμοποίησή τους- ύστερα από μια συστηματική εκπαίδευση και αγωγή-σε ειδικά σώματα και υπηρεσίες του στρατού, των ανακτόρων και της διοίκησης.»⁴

Επίσης ο Παπαρρηγόπουλος μας αναφέρει πως το σύστημα της περιοδικής στρατολογήσεως και του εξισλαμισμού ανήλικων χριστιανών (devsirme) για την

¹Γεώργιος Μεταλληνός, *Τουρκοκρατία(Οι Έλληνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία)*, Αθήνα: Ακρίτας, σ.79.

² Αναστάσιος Αθ. Γούναρης, *Ιστορία του παιδομαζώματος κατά την Τουρκοκρατία*, Αθήνα: Σύλλογος προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων, σ. 39.

³ Κώστας Φωτιάδης, *Οι εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι κρυπτοχριστιανοί του Πόντου*, Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, σ. 147.

⁴ Γούναρης, ό.π., σ. 40.

επάνδρωση της σουλτανικής διοικήσεως και κυρίως του τακτικού στρατού συνδέεται αναπόσπαστα με τον θεσμό των δούλων της Πύλης, οι ρίζες του οποίου μπορούν, όπως αναφέρθηκε, να αναζητηθούν στον ίδιο τον ιερό νόμο, σύμφωνα με τον οποίο το ένα πέμπτο της πολεμικής λείας-στην οποία περιλαμβάνονταν και οι μη μωαμεθανοί αιχμάλωτοι-περιέρχεται στην απόλυτη δικαιοδοσία του ιμάμη και κατ' επέκταση του σουλτάνου.⁵

⁵ Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Ι', Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σ.58.

2. Ίδρυση και συγκρότηση του θεσμού

Ένα από τα δυσκολότερα προβλήματα της ιστορίας του παιδομαζώματος είναι η εξακρίβωση της χρονολογίας που πρωτοθεσπίστηκε. Νωρίς, ήδη από τους Σελτζούκους, μεγάλο μέρος των αιχμαλώτων και κυρίως των αλλόθρησκων χρησιμοποιούνταν για την συγκρότηση στρατιωτικών σωμάτων, που κύριο χαρακτηριστικό είχαν τη τυφλή υποταγή και την απόλυτη εξάρτηση από την κεντρική εξουσία. Η ιστορική εμφάνιση των Οθωμανών συνδέεται με την διενέργεια τέτοιου είδους επιχειρήσεων προς τους κατεκτημένους λαούς. Ωστόσο, είναι δύσκολο να εξακριβωθεί από πότε ακριβώς οι Οθωμανοί άρχισαν να εφαρμόζουν συστηματικά το θεσμό του παιδομαζώματος.⁶

Η πρώτη πηγή που αναφέρεται στο παιδομάζωμα είναι ένας λόγος του Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ισιδώρου (1380-1396) του έτους 1395. Ο λόγος του μητροπολίτη αναφέρεται στην μεγάλη δυστυχία των γονιών που τους έκλεψαν τα παιδιά και στις κακουχίες που τα περιμένουν καθώς θα τα αναγκάσουν να αλλάξουν ήθη, έθιμα, την γλώσσα τους, την ενδυμασία τους και κυρίως να αρνηθούν την θρησκεία τους. Στη συνέχεια ο Ισιδώρος διεκτραγωδεί το γεγονός ότι τα χριστιανόπουλα αυτά γίνονται σκλάβοι και εκπαιδεύονται ειδικά, ώστε να σκοτώνουν τους ίδιους τους συμπατριώτες τους. Ο λόγος του Ισιδώρου μας επιτρέπει να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα για το χρονικό διάστημα που άρχισε το παιδομάζωμα. Επειδή οι πληροφορίες που αναφέρει ο Ισιδώρος προϋποθέτουν μια προχωρημένη διαφοροποίηση του θεσμού, θα πρέπει να είχε αρχίσει το παιδομάζωμα ήδη ένα χρονικό διάστημα πριν από το λόγο, δηλαδή πριν το 1395. Ο λόγος του

⁶ Γούναρης, ό.π., σ.59.

Ισιδώρου είναι: «*Φρίττω γαρ το χαλεπόν κατά των φίλτατων ακηκοώς επίταγμα και, ως εις πυρ απρόσιτον ή ρομφαίας άμαχον, ούτως έχω προς αυτό...*»⁷

Θεωρείται πάντως σίγουρο ότι θα πρέπει να άρχισε είτε επί Ορχάν (1326-1362) είτε επί Μουράτ Α΄(1362-1389)⁸. Ωστόσο, την εποχή εκείνη το παιδομάζωμα δεν πραγματοποιούνταν συστηματικά, καθώς οι Γενιτσάροι δεν ξεπερνούσαν τότε ούτε τα χίλια άτομα. Κατά το Β΄ μισό του 14^{ου} αιώνα, επί Μουράτ Α΄ πιθανότατα, καθιερώθηκε η περιοδική στρατολογία και ο εξισλαμισμός χριστιανοπαίδων, από τα οποία επανδρώνονταν συστηματικά και αποκλειστικά πια το πεζικό και ειδικότερα το νεοσύστατο σώμα των γενιτσάρων. Η οριστική θεσμοποίηση του παιδομαζώματος καθιερώθηκε από το Α΄ μισό του 15^{ου} αιώνα, μολονότι στην ουσία αντέβαινε προς τις αρχές του ιερού νόμου. Η συστηματική συγκρότηση του θεσμού του παιδομαζώματος, σύμφωνα με τον Βακαλόπουλο, άρχισε λίγο πριν το 1430 επί Μουράτ Β΄ όπου έγινε και ριζική αναδιοργάνωση του γενιτσαρικού σώματος⁹. Στο συμπέρασμα αυτό τον οδήγησε ένα χωρίο του Bartholomaeus de Jano και μια μαρτυρία που αναφέρεται στο παιδομάζωμα. Ο Bartholomaeus de Jano θεωρεί το μέτρο αυτό του παιδομαζώματος στην εποχή του Μουράτ Β΄ ως την πιο φοβερή μάστιγα του Χριστιανισμού, η οποία θα έπρεπε να συγκινήσει την κοινή γνώμη και τους βασιλείς της Δύσης και να τους ξεσηκώσει σε σταυροφορία εναντίον των Τούρκων¹⁰. Η πηγή μας πληροφορεί ακριβέστερα για τον προσδιορισμό των αρχών του παιδομαζώματος. Η μαρτυρία αυτή έχει βρεθεί σε ένα επίσημο έγγραφο που δημοσίευσε ο Σπ. Λάμπρος στον «*Νέον Ελληνομνήμονα*» το 1908: είναι ο «ορισμός» που απευθύνει ο Σινάν πασάς, στρατηγός του Μουράτ Β΄, προς τους κατοίκους των

⁷ Παπαρηγόπουλος, ό.π., σ.64.

⁸ Φωτιάδης, ό.π., σ. 152.

⁹ Απόστολος Βακαλόπουλος, *Πηγές της Ιστορίας του νέου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη: Τυπογραφεία ΕΜΜ. Σφακιανάκη κ΄ Υιοί, σ.281.

¹⁰ Ό.π., σ.280.

Ιωαννίνων μετά την άλωση της Θεσσαλονίκης (29 Μαρτίου 1430).¹ Με το έγγραφο αυτό τους προσκαλεί να παραδώσουν την πόλη και τους υπόσχεται με όρκους ότι δεν έχουν να φοβηθούν τίποτε «..... μήτε αιχμαλωτισμόν, μήτε πιασμόν παιδιών, μήτε εκκλησίας να χαλάσωμεν, μήτε μασγίδι να ποιήσωμεν...»¹¹. Έχοντας, λοιπόν, υπόψη τις 2 αυτές πηγές που μας παραθέτει ο Βακαλόπουλος ο θεσμός του παιδομαζώματος καθιερώθηκε συστηματικά α) από τον Μουράτ Β΄ και β) η χρονολογία ήταν περίπου στα 1430.

¹¹ Βακαλόπουλος, ό.π., σ.280.

3. Λόγοι που θεσπίστηκε

Το πρόβλημα του καθορισμού των αρχών του παιδομαζώματος είναι συνυφασμένο με εκείνο της εύρεσης των λόγων που το επέβαλαν. Οι λόγοι, λοιπόν, που οδήγησαν τους Οθωμανούς-Τούρκους να αρπάζουν τα παιδιά των χριστιανών θα παραμείνουν ανεξακρίβωτοι. Παλιοί και νεότεροι ερευνητές έχουν προτείνει κατά καιρούς διάφορους λόγους που οδήγησαν τους ηγεμόνες των Οθωμανών στη δημιουργία του θεσμού του παιδομαζώματος. Ωστόσο, δεν είναι δυνατό να είχαν προδιαγραφεί όλοι αυτοί οι λόγοι ως αρχικοί στόχοι. Τα αποτελέσματα της εφαρμογής του παιδομαζώματος ίσως έδωσαν κάποιες απαντήσεις για τους λόγους που επιβλήθηκε. Κατά συνέπεια, είναι δύσκολο έως ακατόρθωτο να βρούμε ακέραιη την αλήθεια. Μέσα από την έρευνα που κάναμε θα προσπαθήσουμε να φτάσουμε όσο γίνεται πιο κοντά στους πραγματικούς λόγους που οδήγησαν στην εφαρμογή του παιδομαζώματος. Παράλληλα, θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τα αποτελέσματα της εφαρμογής του θεσμού. Τους λόγους για τους οποίους θεσπίστηκε το παιδομάζωμα θα τους χωρίσουμε σε ομάδες και θα τους εξετάσουμε τον καθένα ξεχωριστά:

- I. Λόγοι πολιτικοί
- II. Λόγοι στρατιωτικοί
- III. Λόγοι ασφάλειας του ηγεμόνα
- IV. Λόγοι οικονομικοί
- V. Λόγοι δημογραφικοί
- VI. Λόγοι θρησκευτικοί

I. Λόγοι πολιτικοί

Αποφασιστική καμπή στην ιστορία της Οσμανικής φυλής υπήρξε η δυναμική διείσδυση τους στο χώρο της Εγγύς Ανατολής, όταν οι μετακινήσεις τους έφεραν κατά τον 13^ο αιώνα στην καρδιά του Ισλαμικού κόσμου. Οι άνθρωποι που ο Ερτογρούλ οδήγησε στην Μικρά Ασία σταδιακά έγιναν μειοψηφία μέσα στο πλήθος των υποδούλων και κυρίως απορροφήθηκαν από τους Τουρκομάνους. Έτσι, αυτοί που έφεραν το όνομα του Οσμάν εκτός από την ηγέτιδα οικογένεια δεν ήταν πλέον παρά στοιχεία τουρκικής προέλευσης και κυρίως εξισλαμισμένοι Έλληνες και άλλοι λαοί. Η οσμανική φυλή ήταν ολιγάριθμη και ήδη από το πρώτο μισό του 14^{ου} αιώνα δημιουργήθηκε μια νέα κοινωνία μωσαϊκό που ζούσε και ενεργούσε κάτω από την διοίκηση της δυναστείας του Οσμάν. Η δυναστεία αυτή αποτελούσε το κέντρο της ζωής και των δραστηριοτήτων των υπηκόων της. Μέσα σε αυτό το χάος για να μπορέσει να επιβληθεί και να αντιμετωπίσει τους εξωτερικούς κινδύνους έπρεπε να δημιουργήσει τα κατάλληλα όργανα. Είχε την ανάγκη δημιουργίας μια ειδικής δύναμης που θα μπορούσε να εκτελέσει τα σχέδια της και να την προστατεύει από τις οικογένειες των τουρκομάνων και των ποικίλων θρησκευτικών ομάδων. Η όλη κατάσταση απαιτούσε την δημιουργία ειδικών ομάδων επιβολής στο στρατό και στην κρατική μηχανή.¹²

Αυτές τις δυνάμεις δεν μπορούσε να τις δημιουργήσει από το δυναμικό των υπηκόων της. Επιπλέον, караδοκούσε ο κίνδυνος των τουρκικών ισχυρών οικογενειών για την ανάληψη της εξουσίας, μαζί με την σχετική ολιγαριθμία και την ανικανότητα προσαρμογής των πρώην νομάδων υπηκόων της. Όλα αυτά οδήγησαν στην φιλόδοξη αλλά παράλληλα απάνθρωπη δημιουργία του θεσμού του

¹² Γούναρης, ό.π., σ.73.

παιδομαζώματος με σκοπό την δημιουργία διοικητικών και στρατιωτικών οργάνων απόλυτα εξαρτημένων από την κεντρική εξουσία.

Όσο μεγάλωνε η έκταση της Αυτοκρατορίας τόσο αυξάνονταν οι ανάγκες για μεγαλύτερο αριθμό δυνάμεων υποβολής. Ο αριθμός των γενιτσάρων γινόταν όλο και μεγαλύτερος και κατά συνέπεια και ο αριθμός των αρπαγμένων χριστιανοπαίδων. Έτσι, σε ένα κράτος μουσουλμανικό, ο μουσουλμανικός πληθυσμός ήταν σχεδόν αποκλεισμένος και οι θέσεις της διοίκησης και του στρατού καταλαμβάνονταν από τους θρησκευτικά μετεστραμμένους. Οι μόνες θέσεις που «προμήθευε» ο λαός των μωαμεθανών ήταν αυτές των θρησκευτικών αρχόντων. Από την άλωση και μετά σχεδόν ολόκληρη η Αυτοκρατορία βρισκόταν στα χέρια ατόμων χριστιανικής προέλευσης. Πάνω στα παιδιά του παιδομαζώματος στηριζόταν όλη η αίγλη και η δύναμη του σουλτανικού οίκου και του κράτους. Τα παιδιά του παιδομαζώματος θα μπορούσαμε να τα παρομοιάσουμε με τα σκυλιά που φυλάγουν το κοπάδι από τους λύκους.¹³

II. Λόγοι στρατιωτικοί

Ύστερα από την κατάληψη της Προύσας και το θάνατο του Οσμάν (1326) οι διάδοχοι του θέλησαν να συνεχίσουν την επέκταση του κράτους προς την Ευρώπη. Για να το καταφέρουν χρειαζόταν τακτικός στρατός που όμως δεν διέθεταν.

Ο παλιός στρατός που απαρτιζόταν σχεδόν αποκλειστικά από μπουλούκια καβαλάρηδων κατόχων τιμαρίων, απλών κατόχων γης ή εύπορων ανθρώπων, δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στα νέα δεδομένα και ζητούμενα των αρχόντων της αυτοκρατορίας. Επιπλέον, ο «στρατός» αυτός έχοντας την επιθυμία για λαφυραγώγηση, είχε νικήσει επανειλημμένα, οπότε υπήρχε και έλλειψη κινήτρων.

¹³ Γούνατης, ό.π., σ.76.

Αυτός ο ανίσχυρος και αβέβαιος στρατός ήταν αδύνατον να έρθει αντιμέτωπος με ένα τακτικό στρατό.

Σύμφωνα, λοιπόν, με παλιούς Οθωμανούς ιστοριογράφους έγινε μια προσπάθεια στα πρώτα χρόνια της διακυβέρνησης του Ορχάν δημιουργίας τακτικού στρατού, ονομαζόμενοι Γιαγιά. Οι Γιαγιά αποδείχθηκαν ανίκανοι για το ρόλο που τους είχε τεθεί και οι ελπίδες που στήριζαν σε αυτούς οι ιδρυτές τους διαψεύστηκαν. Οι Οθωμανοί τώρα έπρεπε να ψάξουν και να επινοήσουν άλλη λύση. Στράφηκαν, λοιπόν, προς άλλη κατεύθυνση και δημιούργησαν τους γενιτσάρους, οι οποίοι προέρχονταν από το ανθρώπινο δυναμικό των χριστιανών.¹⁴

Με το θεσμό του παιδομαζώματος οι Οθωμανοί αφέντες βρήκαν αυτό που ζητούσαν, αυτό που δεν μπορούσαν να βρουν στους Οθωμανούς υπηκόους. Οι γενίτσαροι αποτελούσαν τον πυρήνα του στρατού των Οθωμανών, πολλές φορές προκαλούσαν τον θαυμασμό των αντιπάλων τους με τις πράξεις τους. Παρά την ολιγαριθμία τους κατάφερναν να φέρνουν εις πέρας τις αποστολές τους. Οι Γενίτσαροι μάχονταν με θάρρος και ενέπνεαν φόβο στους αντιπάλους τους. Έτσι, κατόρθωσαν να επεκτείνουν την Αυτοκρατορία από την Κωνσταντινούπολη και το Βελιγράδι μέχρι το Κάιρο και τα πρόθυρα της Βιέννης.

III. Λόγοι ασφάλειας του ηγεμόνα

Στα παιδιά του παιδομαζώματος που αργότερα γίνονταν γενίτσαροι ήταν εμπιστευμένη η προσωπική ασφάλεια του ηγεμόνα και του Οίκου του. Και οι δύο υπηρεσίες του σουλτανικού ανακτόρου, τόσο η εσωτερική όσο και η εξωτερική, ήταν επανδρωμένες κυρίως με μετεστραμμένα παιδιά.

¹⁴ Γούναρης, ό.π., σ.77.

Ωστόσο, δεν μπορούμε να πούμε ότι αυτός ήταν έστω και στην αρχή ο ρόλος των γενιτσάρων. Τα παιδιά του παιδομαζώματος υπηρέτησαν άλλους πιο σημαντικούς σκοπούς που πιθανόν να προϋπήρξαν στα σχέδια των Οθωμανών ηγεμόνων.¹⁵

IV. Λόγοι οικονομικοί

Η δημιουργία του γενιτσαρικού σώματος έβαλε σιγά-σιγά τέρμα σε μια παράδοση χρόνων των πρώτων οσμανλήδων νομάδων.

Οι πρώτοι οσμανλήδες νομάδες όταν εγκαταστάθηκαν στην Β.Δ. Μικρά Ασία συντηρούνταν από τον πόλεμο και από την κτηνοτροφία. Οι νομάδες αυτοί όταν καταλάμβαναν μια περιοχή είχαν δικαίωμα σε λαφυραγώγηση των αγαθών και των ανθρώπων του τόπου αυτού. Εκτός από τους πολέμους πραγματοποιούσαν και λαφυραγωγικές επιδρομές σε απίστευτους και σε εχθρικές περιοχές και γύριζαν φορτωμένοι με έμψυχη και υλική λεία. Στις επιχειρήσεις αυτές είχαν μερίδιο όλοι εκείνοι οι οποίοι ορκίζονταν πίστη στην οικογένεια του Οσμάν, ανεξάρτητα από εθνικό-φυλετική προέλευση. Μέχρι την περίοδο που βασίλευε ο Μουράτ Β΄ δεν γινόταν έλεγχος πάνω στην λαφυραγώγηση. Έτσι, ο κάθε «πιστός» στρατιώτης μπορούσε να «προμηθευτεί» έμψυχα και υλικά αγαθά. Όπως γίνεται κατανοητό ήταν δύσκολο να πραγματοποιηθούν πολεμικές επιχειρήσεις με σκοπό κατακτητικούς και κυρίως οικονομικούς με ένα τέτοιο στρατό άτακτων καβαλάρηδων.¹⁶

Η σταδιακή εφαρμογή του παιδομαζώματος και η δημιουργία του γενιτσαρικού σώματος άρχισε να αλλάζει το status quo του οθωμανικού στρατού και να βάζει τέλος σε αυτήν την παράδοση. Ο νέος τακτικός στρατός που δημιουργήθηκε

¹⁵ Γούναρης, ό.π., σ.76.

¹⁶ Ο.π., σ.79.

αποδείχτηκε ένα άριστο όργανο κατάκτησης και έδωσε την δυνατότητα στους ηγέτες της οθωμανικής αυτοκρατορίας να κάνουν τον πόλεμο δικό τους προνόμιο. Το κράτος πλέον γίνεται συγκεντρωτικό και δεσποτικό και έχει κάτω από τον έλεγχο του την λεία και τα λάφυρα που φέρνουν οι εδαφικές κατακτήσεις. Οι πολεμικές επιχειρήσεις τώρα είναι κάτω από τον έλεγχο του ηγεμόνα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να πλουτίζουν τα ταμεία του Σουλτάνου και την οικοδόμηση του τιμαριωτικού κράτους με την διανομή νέων τιμαρίων. Τέλος, η σημασία του γεγονότος αυτού φαίνεται κι' από την παρακμή του σώματος των γενιτσάρων, που είχε σαν αποτέλεσμα την ανάσχεση των κατακτήσεων και κατά συνέπεια την μείωση των εσόδων και των νέων τιμαρίων προς διανομή. Τα δύο αυτά στοιχεία αποτέλεσαν τους βασικούς παράγοντες της οθωμανικής παρακμής.¹⁷

V. Λόγοι δημογραφικοί

Ένας ακόμη λόγος που φαίνεται μάλλον να οδήγησε τους ηγεμόνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη συγκρότηση του παιδομαζώματος είναι ο δημογραφικός. Σύμφωνα με την άποψη αυτή εκτός από την ύπαρξη τακτικού στρατού υπήρχε και το πρόβλημα της ολιγαριθμίας. Οι άνθρωποι που στην αρχή έφεραν το όνομα των Οθωμανών ήταν λίγοι. Κατά συνέπεια δεν μπορούσαν να φέρουν εις πέρας τους στόχους τους για καινούργιες κατακτήσεις και δεν μπορούσαν να εξασφαλίσουν την ασφάλεια τους μέσα σε ένα πολυπληθέστερο εχθρικό χριστιανικό, ακόμη και μουσουλμανικό, κόσμο. Για να μπορέσουν να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους και να πραγματοποιήσουν τους στόχους τους έπρεπε να μηχανευτούν νέα μέσα.

Η θεσμοθέτηση της παιδοαρπαγής τους έδωσε την δυνατότητα να πετύχουν τους στόχους τους. Αρχικά τα εξισλαμισμένα χριστιανόπουλα πλούτιζαν άμεσα

¹⁷ Γούναρης, ό.π., σ.80.

ποσοτικά και ποιοτικά τους ολιγάριθμους Οθωμανούς, δίνοντάς τους το αριθμητικό πλεονέκτημα απέναντι στους αντιπάλους τους και αυξάνοντας το κυρίαρχο μωαμεθανικό στοιχείο. Επίσης, τα παιδιά του παιδομαζώματος αποτελούσαν τα βασικά όργανα της κατακτητικής πολιτικής των απογόνων του Οσμάν δημιουργώντας την απέραντη Οθωμανική αυτοκρατορία.

Το παιδομάζωμα εν ολίγοις ήταν ένα μέσο εξισλαμισμού των αλλόθρησκων υπηκόων της αυτοκρατορίας. Με το παιδομάζωμα δεν εξισλαμίζονταν μόνο τα παιδιά αλλά αρκετές φορές ολόκληρες οικογένειες Ελλήνων αλλά και άλλων Βαλκανικών λαών που προτιμούσαν οι ίδιες να αλλαξοπιστήσουν παρά να παραδώσουν τα παιδιά τους. Σύμφωνα με τον Γούναρη, όλη αυτή η κατάσταση προέκυψε νομοτελειακά και δεν αποτελούσε μια συνειδητή ενέργεια¹⁸. Πάντως υπάρχει μια πληθώρα απόψεων ανάμεσα στους ιστορικούς για το αν η μεταστροφή ολόκληρων οικογενειών από τον Χριστιανισμό στον Μωαμεθανισμό ήταν βασικός στόχος του παιδομαζώματος ή προέκυψε στην πορεία.

VI. Λόγοι θρησκευτικοί

Αν προσπαθήσει κανείς να παρακολουθήσει την αρχική προέλευση του παιδομαζώματος έχοντας ως φόντο την θρησκεία, θα διαπιστώσει ότι το μέτρο αυτό αποτελεί παραβίαση του νόμου του Ισλάμ. Το Κοράνιο επιτάσσει ότι οι αλλόθρησκοι θα πρέπει να καταπολεμηθούν μέχρι το σημείο που θα ασπαστούν τον Μωαμεθανισμό ή θα πληρώσουν έναν ειδικό φόρο. Από την άλλη πλευρά βέβαια το παιδομάζωμα θεμελιωνόταν και δικαιολογούνταν από τη μουσουλμανική πλευρά με βάση το γεγονός ότι υπηρετεί την υπόθεση του Ισλάμ.

¹⁸ Γούναρης, ό.π., σ.82.

Ένα άλλο σημείο που πρέπει να προσέξουμε είναι η στενή σύνδεση των γενιτσάρων με τους Γαζήδες, τις αδελφότητες των Αχήδων και αργότερα των Μπεκτασήδων¹⁹. Η σύνδεση αυτή που έγινε δείχνει τον ρόλο που τους προόριζαν να παίξουν. Το σώμα των γενιτσάρων έμοιαζε, ή καλύτερα ήταν, ένα θρησκευτικό τάγμα. Οι γενίτσαροι ήταν στρατιώτες και πιστοί ακόλουθοι του Ισλάμ. Τους υποχρέωναν να μένουν άγαμοι, ώστε να μην αφίστανται τους στόχους τους και έτσι να μετατραπούν σε ένα από τα ισχυρότερα στρατιωτικά τάγματα που υπερτερούσαν σε σύγκριση ακόμη και από τους Ιησουίτες, φέρνοντας εις πέρας κάθε αποστολή που αναλάμβαναν.

Τέλος, υπάρχει μια τελευταία θρησκευτική πλευρά που ίσως οδήγησε τους τότε ηγεμόνες στη συγκρότηση του θεσμού του παιδομαζώματος. Όπως έχει παρατηρηθεί μέσα από την ιστορία, ενώ η μουσουλμανική θρησκεία είναι ισχυρότατη σε νεοφώτιστους, γίνεται όλο και πιο αδύναμη στους απογόνους τους²⁰. Οι πιστοί του προφήτη, όταν μέσα από τους πολέμους αποκτήσουν αρκετά από αυτά που τους υπόσχεται ο Μωάμεθ ή αυτά που μπορεί να ποθήσει ένας απλός άνθρωπος στον κόσμο αυτό, ίσως να προτιμήσουν την ασφάλεια παρά να κινδυνεύουν συνεχώς στους πολέμους για την ουράνια μακαριότητα. Το παιδομάζωμα έδινε στους ηγέτες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ένα πλήθος νεοφώτιστων, φανατικών θρησκόληπτων που θα έδιναν και την ζωή τους σε ένα πόλεμο στο όνομα του προφήτη και κατά συνέπεια του ηγεμόνα της Υψηλής Πύλης.

Τα όσα παρατέθηκαν στο κεφάλαιο αυτό αποτελούν συνοπτικά τους λόγους ή τα αποτελέσματα της εφαρμογής του παιδομαζώματος. Θα τονίσω για μία ακόμη φορά ότι δεν μπορούν να αποδοθούν όλοι αυτοί οι λόγοι ως σκοποί από τους ιδρυτές

¹⁹ Γούναρης, ό.π., σ.84.

²⁰Ο.π., σ.85.

του παιδομαζώματος. Ίσως ορισμένοι λόγοι προέκυψαν ως αποτέλεσμα της εφαρμογής του θεσμού. Κατά την γνώμη μου, είναι σχεδόν βέβαιο ότι από τους λόγους που ανέφερα οι πολιτικοί είχαν την κεντρική θέση ανάμεσα στους υπόλοιπους.

Κλείνοντας το υποκεφάλαιο αυτό θα ήθελα να εξετάσω συνοπτικά τους λόγους από την πλευρά των χριστιανών που συνέβαλαν στην θεσμοθέτηση και κυρίως στην διατήρηση του θεσμού του παιδομαζώματος. Ο χριστιανικός πληθυσμός από τον αγώνα του εναντίον του Ισλάμ ήταν καταπονημένος, ταπεινωμένος και με κακή ψυχολογική κατάσταση και έτσι δεν μπορούσε να αντισταθεί σε μια υπερδύναμη και συνεχώς αναπτυσσόμενη Οθωμανική αυτοκρατορία. Ο Φωτιάδης γράφει χαρακτηριστικά: «.....δεν μπορούσαν πια να αντιπαραθέσουν έστω και μια ικμάδα στην μουσουλμανική υπερδύναμη»²¹. Έτσι, ο χριστιανικός πληθυσμός ήταν πλέον τόσο αδύναμος και κουρασμένος που δεν είχε τα ψυχικά αποθέματα να αντισταθεί στον εχθρό. Βέβαια αντίσταση υπήρξε ενάντια στο παιδομάζωμα και γενικότερα στον εχθρό αλλά δεν ήταν ικανή να σταματήσει τις δόλιες σκέψεις και πράξεις των ηγετών της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Τέλος, η συμπεριφορά και η στάση των Χριστιανών δεν θα ήταν η ίδια ποτέ ούτε θα δημιουργούνταν αυτές οι συνθήκες χωρίς την βαθιά κρίση στην οποία ήδη βρισκόταν το Βυζάντιο.

²¹Φωτιάδης, ό.π., σ. 153.

4. Ζητήματα σχετικά με το θεσμό και την εκτέλεση του παιδομαζώματος

Σε αυτό το κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να αναφερθούμε σε ζητήματα σχετικά με τον θεσμό και την εκτέλεση του τακτικού παιδομαζώματος.

Η εφαρμογή του παιδομαζώματος αποτελεί μια περίπλοκη διαδικασία. Ο παιδικός φόρος αίματος επιβαλλόταν στον χριστιανικό πληθυσμό σε ακανόνιστα χρονικά διαστήματα, μερικές φορές ωστόσο και σε κανονικά (κατά το πρώτο διάστημα κάθε πέντε χρόνια)²². Συνήθως, σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές, εφαρμοζόταν κάθε 4,3,2 ή και κάθε χρόνο, ανάλογα με τις ανάγκες του στρατού για προσωπικό. Οι απεσταλμένοι του Σουλτάνου στρατολογούσαν το 1/5 των παιδιών (αγόρια).²³ Τα αγόρια αυτά είχαν ηλικία από 7 μέχρι και 20 χρονών αλλά, σύμφωνα με κάποιους ιστορικούς και φερμάνια του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα, τα παιδιά αυτά έπρεπε να είναι 14-18 ή 15-20 ετών. Αλλά είναι γεγονός ότι συχνά στρατολογούνταν παιδιά πολύ μικρότερης ηλικίας περίπου, όπως ξανά αναφέραμε, από 7 ετών και άνω.

Για την διενέργεια του παιδομαζώματος ήταν εντεταλμένος ο Yeniceri agasi και ο acemi agasi.²⁴ Ο τρόπος που πραγματοποιούνταν το παιδομάζωμα δεν ήταν αρχικά ο ίδιος από περιοχή σε περιοχή. Αλλά μετά τον 15^ο αι., όπως μας περιγράφει ο Βακαλόπουλος, γινόταν με τον εξής τρόπο: *«Στην περιοχή ή στην διοικητική περιφέρεια, όπου θα γινόταν το παιδομάζωμα, έστελναν έναν αξιωματικό των γενιτσάρων, τον devsirme agasi, που είχε το σχετικό φερμάνι στρατολογίας, ένα γραφέα*

²² Φωτιάδης, ό.π., σ.148.

²³ Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Τόμος Β' (Οι ιστορικές βάσεις της νεοελληνικής κοινωνίας και οικονομίας, Θεσσαλονίκη: Τυπογραφεία ΣΤ. κ' ΙΩ Σφακιανάκη, σ.60.

²⁴ Ο.π., σ.61.

και μερικούς συνοδούς γενιτσάρους. Μαζί του είχε επίσης επιστολή (γραμμένη από τον *yeniceri agasi*), που είχε το ίδιο σχεδόν περιεχόμενο με του φερμανιού και που απευθυνόταν στους καδήδες της περιοχής, όπου θα γινόταν το παιδομάζωμα. Ο αξιωματικός αυτός είχε απόλυτη εξουσία και κανείς δεν είχε το δικαίωμα να επεμβαίνει στα καθήκοντά του, είτε ήταν μουτεσελίμης των μπεηλερμπέδων ή άλλος στρατιωτικός. Ο *devsirme agasi* πήγαινε στους καζάδες και η άφιξή του κοινοποιούνταν με ντελάληδες στα χωριά. Στον κάθε τόπο συνεννοούνταν πρώτα με τον καδή και τον πρωτόγερο (προεστό) ή τον παπά και κατόπιν ήλεγχε μαζί τους προσεκτικά τα βιβλία των γεννήσεων της εκκλησίας και επιθεωρούσε ο ίδιος τους υποψηφίους γενιτσάρους. Διάλεγε τους πιο ρωμαλέους, όμορφους και ευφρείς νέους που φαίνονταν κατάλληλοι για την στρατιωτική υπηρεσία. Σύμφωνα με τον νόμο του παιδομαζώματος, έπρεπε οι νέοι αυτοί να είναι παιδιά ιερέων και ευγενών οικογενειών. Από τους ραγιάδες που είχαν δύο ή και περισσότερα παιδιά έπαιρναν μόνο το ένα. Τα μοναχοπαίδια εξαιρούνταν από το παιδομάζωμα, για να βοηθούν και να υπηρετούν τους γονείς τους. Επίσης εξαιρούνταν και μερικές άλλες κατηγορίες παιδιών, όπως π.χ οι ορφανοί, οι σπανοί, οι κοντοί, οι ψηλοί κ.α., καθώς επίσης και οι παντρεμένοι».²⁵

Στην συνέχεια, τους στρατολογημένους νέους τους χώριζαν σε ομάδες 100 μέχρι 150 ατόμων και τους έστελναν τμηματικά στην Κωνσταντινούπολη.²⁶ Όταν έφταναν στην Πόλη μετά από 2 έως 3 ημέρες παρουσιάζονταν στον Αγά των γενιτσάρων για να τους επιθεωρήσει.

Αφού έβλεπε ο Αγάς ότι το παιδομάζωμα είχε γίνει σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου, τους ζητούσε να ομολογήσουν την νέα τους πίστη και ακολουθούσε η

²⁵ Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, ό.π., σ.61.

²⁶ Φωτιάδης, ό.π., σ.148.

περιτομή.²⁷ Έπειτα, τα παιδιά τα οποία είχαν αρπαγεί από τα Δυτικά εδάφη της αυτοκρατορίας στέλνονταν στα Ανατολικά εδάφη και αντίστροφα. Έτσι, μειώνονταν οι πιθανότητες να δραπετεύσουν. Τα παιδιά κάτω από αυτές τις δύσκολες συνθήκες προθυμοποιούνταν να προσαρμοστούν και μάλιστα εκείνοι που θα έδειχναν ζήλο και την μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα θα είχαν την τύχη να παραληφθούν από τον αξιωματικό που θα ξανά περνούσε ύστερα από 2 ή και περισσότερα χρόνια ώστε να τους μεταφέρει στην Κωνσταντινούπολη που οι συνθήκες διαβίωσης θα ήταν καλύτερες.²⁸ Όταν έφταναν εκεί, καταγράφονταν στους ορτάδες των *acem* και ζούσαν σε ομάδες 25-30 ατόμων.²⁹ Από εκείνη την στιγμή ονομάζονταν *ατζέμ ογλάν*. Οι *ατζέμ ογλάν* σε ηλικία 24-25 ετών εντάσσονταν στο σώμα των γενιτσάρων, αφού προηγουμένως έκαναν την αναγκαία στρατιωτική εκπαίδευση.

Παράλληλα με την στρατολογία παιδιών ηλικίας 14-18 και 15-20 ετών γινόταν και μάζωμα παιδιών μικρότερης ηλικίας, κυρίως 6-10 ετών που προορίζονταν για την υπηρεσία των σουλτανικών σεραγιών.³⁰ Αυτοί ονομάζονταν *ιτζ ογλάν*. Τα παιδιά αυτά ξεχώριζαν για την ευστροφία τους, την ομορφιά τους και την καλή σωματική τους διάπλαση. Μετά τη σύλληψή τους στέλνονταν ώστε να μορφωθούν και να εκπαιδευτούν σε ένα από τα τρία παλάτια του Σουλτάνου. Τα παιδιά αυτά βρίσκονταν κάτω από την επίβλεψη του *καρί αγκα*, ο οποίος είναι αρχηγός των άσπρων ευνούχων και τους φερόταν με μεγάλη αυστηρότητα.³¹ Οι *ιτζ ογλάν* κατά την παραμονή τους στο σεράγι κατοικούσαν σε 4 διαφορετικούς θαλάμους. Έτσι, σύμφωνα με τον Βακαλόπουλο: «Στον πρώτο, τον *κιουτσούκ οντά* (= μικρός θάλαμος), όπου μένουν 6 χρόνια, οι *χοτζάδες* τους διδάσκουν να είναι *σιωπηλοί και ταπεινοί*, να

²⁷ Φωτιάδης, ό.π., σ.148.

²⁸ Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, ό.π., σ.65.

²⁹ Ό.π., σ.65

³⁰ Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, ό.π., σ.67.

³¹ Ό.π., σ.68.

έχουν κατεβασμένο το κεφάλι και τα χέρια σταυρωμένα επάνω στο στομάχι, να διαβάζουν, να γράφουν, καθώς και τα πρώτα στοιχεία του μουσουλμανικού νόμου. Στον δεύτερο θάλαμο, στον κιλέρ οντά (=θάλαμος του κελαριού), επί 4 χρόνια τους γυμνάζουν στις σωματικές ασκήσεις, στον χειρισμό του τόξου, της λόγχης κ.λ., τους τελειοποιούν στην τουρκική και τους διδάσκουν ακόμη την αραβική και την περσική. Στον τρίτο, τον χαζναντάρ οντά (=θάλαμος του θησαυρού), άλλα 4 χρόνια μαθαίνουν ιππασία και τελειοποιούνται στις ασκήσεις που ταιριάζουν στην ηλικία τους. Αφότου εισέρχονται στον οντά αυτόν αρχίζουν κάπου κάπου να υπηρετούν τον σουλτάνο στην ιματιοθήκη, στο λουτρό κ.λ. Δεν βρίσκονται σε καμιά επικοινωνία με τους τροφίμους των δύο πρώτων θαλάμων ούτε και με κανέναν από τους έξω παρά μόνο με την άδεια του *karı aga*. Έτσι, ύστερα από 14 χρόνια σκληρής μαθητείας και δοκιμασίας, οι 40 από τους πιο άξιους μπαίνουν στον χάζ οντά (=ανακτορικός θάλαμος), όπου αρχίζουν ουσιαστικά να έχουν τις πρώτες ελευθερίες τους: τους επιτρέπουν να συναναστρέφονται με όλους τους ανθρώπους του σεραγιού και να έρχονται σε συχνή επαφή και με τον ίδιο τον σουλτάνο. Επομένως οι *ic oglan* κατά την διάρκεια της παραμονής τους στο σεράγι έπρεπε να είναι μεταξύ 6-20 ετών, ή και παραπάνω, αν υπολογίσει κανείς τα χρόνια της μαθητείας τους».³² Επί Σουλεϊμάν, όταν το σύστημα έφτασε στην πλήρη ακμή του, οι θάλαμοι εκπαιδεύσεων των *ιτς ογλάν* έγιναν πέντε.

Οι νέοι αυτοί όταν αποφοιτούσαν εκλέγονταν ως ανώτεροι αξιωματικοί του κράτους και της αυλής. Μπέηδες, πασάδες, καπιτζί πασάδες και ακόλουθοι του σουλτάνου είναι μερικές από τις θέσεις που αναλάμβαναν.

³² Βακαλόπουλος, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, ό.π., σ.68.

Πόσα παιδιά αρπάχτηκαν συνολικά κατά το παιδομάζωμα

Ένα από τα πρώτα ερωτήματα που μου δημιουργήθηκε όταν ξεκίνησα την έρευνα ήταν πόσα συνολικά θύματα είχε η εφαρμογή της μακρόχρονης αυτής αιμορραγίας. Ακριβής απάντηση στο ερώτημα δεν βρήκα, καθώς ήταν πολύ δύσκολη η διεξαγωγή συμπερασμάτων για τα χριστιανόπαιδα που έπεσαν θύματα του παιδομαζώματος. Ωστόσο, παρακάτω θα παραθέσω γνώμες διάφορων ιστορικών πάνω σε αυτό το θέμα.

Ο Αυστριακός ιστορικός Ιωσήφ Χάμμερ (1774-1856) υπολογίζει τον αριθμό των παιδιών σε 500.000. Στο βιβλίο του *«Ιστορία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας»* γράφει σχετικά: *«Εξάγεται βεβαίως ότι πεντακόσiai χιλιάδες παιδων χριστιανών εισίν ο ελάχιστος αριθμός των δια ζίφους ληφθέντων και καταναλωθέντων παιδων χριστιανών, ο ελάχιστος ον η θεομηνία δύναται να εναβρύνηται ότι εθυσίασε τω στρατιωτικώ δεσποτισμώ»*.³³

Ο Γάλλος ιστορικός Lavallee γράφει: *«Έτσι, μπορεί κανείς να εκτιμήσει σε πέντε εκατομμύρια τουλάχιστον τον αριθμό των παιδιών των χριστιανών, τα οποία, μέσα σε διαστήματα τριών αιώνων αλλαξοπίστησαν έτσι με τη βία και θυσιάστηκαν στη βάρβαρη πολιτική των σουλτάνων...»*³⁴

Ο Παπαρρηγόπουλος επίσης γράφει: *«...Επομένως το σύνολον των ανδρών όσοι αφηρέθησαν από τον χριστιανισμόν της Ανατολής προς μόνην την συγκρότησιν του γενιτσαρικού τάγματος, εμπορεί να υπολογισθή εις εν περίπου εκατομμύριον»*.³⁵

³³ Χάμμερ, στο: Γούναρης, ό.π., σ.130.

³⁴ Lavallee, στο:Γούναρης, ό.π., σ.130.

³⁵ Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ε΄, Αθήνα: Εκδόσεις Φέξη, σ.446.

Επιπλέον, ο Αμερικανός ιστορικός Σούγκαρ αναφέρει: «Είμαι από εκείνους που πιστεύουν ότι το σύνολο των νεαρών χριστιανοπαίδων, που αρπάχτηκαν «νόμιμα» από τις οικογένειες τους με τη διαδικασία του παιδομαζώματος, υπολογίζεται πώς ήταν περίπου διακόσιες χιλιάδες για όλη την περίοδο των δύο περίπου αιώνων που εφαρμόστηκε».³⁶

Στη συνέχεια ο καθηγητής Βακαλόπουλος τονίζει: «Υπολογισμός-έστω και κατά προσέγγιση-του αριθμού των εξισλαμισμένων παιδιών είναι πολύ δύσκολος, σχεδόν αδύνατος. Ίσως τον υπολογισμό αυτό θα μπορούσε να διευκολύνει κάπως μια ειδική και διεξοδική μελέτη για το παιδομάζωμα με την ευρεία του έννοια».³⁷

Με την σειρά του ο Ν. Σαρρής γράφει για το θέμα: «Οι πραγματικές διαστάσεις των αποτελεσμάτων του παιδομαζώματος υπερφαλαγγίζουν κατά πολύ οποιοδήποτε αριθμητικό μέτρο. Γιατί, όπως πολύ ορθά έχει παρατηρηθεί, οι χριστιανοί κάτοικοι της βαλκανικής χερσονήσου, προκειμένου να μην αποχωριστούν τα παιδιά τους, είχαν δύο λύσεις:

- *Πρώτον: Να εξισλαμισθούν ή να προσποιηθούν ότι εξισλαμίζονται.*
- *Δεύτερον: Να φύγουν με την κινητή τους περιουσία στις πλησιέστερες κτήσεις των χριστιανών κρατών.»*³⁸

Τέλος, ο Σ. Βρυώνης γράφει: «Είναι δύσκολο να υπολογίσουμε πόσοι χριστιανοί απετέλεσαν μέρος του συστήματος [Ghulam] και έγιναν μουσουλμάνοι. Οποσδήποτε ο αριθμός ήταν μικρός σε οποιαδήποτε συγκεκριμένη εποχή, αλλά το σύστημα πρέπει

³⁶ Π. Σούγκαρ, *Η Νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από την Οθωμανική κυριαρχία*, τ. Α', Αθήνα: Εκδόσεις Σμίλη σ.121.

³⁷ Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, ό.π., σ.71.

³⁸ Νεοκλής Σαρρής, *Οσμανική πραγματικότητα*, τ. Α', Αθήνα: Ι.Δ. Αρσενίδης και Σία, σ.239.

κάπως να επηρέασε τους χριστιανούς στο θέμα του προσηλυτισμού τους κατά το διάστημα αρκετών αιώνων.»³⁹

Το τέλος του παιδομαζώματος

Για λόγους πολιτικών εξελίξεων ο θεσμός της βίαιης στρατολογίας χριστιανών άρχισε να παρακμάζει ήδη από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα. Με την προοδευτική διεκδίκηση θέσεων του στρατού και της διοικήσεως από τους ελεύθερους μωαμεθανούς και με τον εκφυλισμό του σώματος των γενιτσάρων, ο αριθμός των δούλων της Πύλης μειώθηκε και το παιδομάζωμα έτεινε να περιορισθεί σε μεμονωμένες και σποραδικές περιπτώσεις, όπως φαίνεται ότι ήταν αυτή που προκάλεσε την ανταρσία των Ναουσαίων.⁴⁰ Στον ιδιότυπο αυτό θεσμό εναντιώθηκαν, για διαφορετικούς λόγους και με διαφορετικούς τρόπους, δύο αντίθετοι κόσμοι: οι υπόδουλοι χριστιανοί λαοί της Αυτοκρατορίας και οι εκ γενετής Τούρκοι/μουσουλμάνοι· οι δεύτεροι, γιατί ήθελαν να παίρνουν αυτοί (στο στρατό και, προπάντων, στη διοίκηση) τις θέσεις που προορίζονταν για τα αρπαγμένα χριστιανόπουλα, και οι πρώτοι, για ν' απαλλαχτούν από τον απάνθρωπο δεκατισμό, που αποτελούσε μια από τις κύριες πηγές της δυστυχίας τους. Η διττή αυτή αντίδραση καθώς και άλλοι μικρότερης σημασίας παράγοντες οδήγησαν στη βαθμιαία αποδυνάμωση και, τελικά, στην εγκατάλειψη του παιδομαζώματος.⁴¹ Παρακάτω θα παραθέσουμε πηγές που αναφέρονται στην παρακμή του θεσμού του παιδομαζώματος.

³⁹ Βρυώνης, στο: Γούναρης, ό.π., σ.131.

⁴⁰ Παπαρρηγόπουλος, ό.π., σ.65.

⁴¹ Γούναρης, ό.π., σ.281.

Ο Ενετός βάιλος C. Garzoni γράφει στην πρώτη αναφορά του από την Πόλη το 1573: «Αυτός ο στρατός των Γενιτσάρων είναι ο πιο πιστός που είχε ο Τούρκος, αλλά τώρα δεν είναι τόσο καλός, όπως ήταν συνήθως άλλοτε, γιατί σκοτώθηκαν πολλοί στον πόλεμο της Μάλτας, πολλοί χάθηκαν στην Ουγγαρία, πολλοί στην Κύπρο και στη ναυμαχία [της Ναυπάκτου] και οι Τούρκοι άρχοντες, που είναι εντεταλμένοι να τηρούν πάντα το συνηθισμένο αριθμό των γενιτσάρων, είναι υποχρεωμένοι να δέχονται πολλούς γιούς Τούρκων και όλους τους γιούς των σκοτωμένων γενιτσάρων, για να συμπληρώσουν τον αριθμό των δεκατριών-δεκατεσσάρων χιλιάδων· αυτοί, επειδή δεν είναι εκπαιδευμένοι με εκείνη την αυστηρότητα [...] που εκπαιδεύονταν οι ατζέμι ογλάν, δεν γίνονται τόσο δυνατοί ούτε τόσο αφοσιωμένοι στο Μεγάλο Αφέντη, όπως οι άλλοι, αλλά έχουν διαφθείρει σ' ένα κάποιο βαθμό τη στρατιωτική πειθαρχία των γενιτσάρων».⁴²

Ο επίσης βάιλος L. Bernardo στην επίσημη αναφορά του (1592) περιγράφει ως εξής την κατάσταση: «Αλλά τώρα όλη αυτή η τάξη κινδυνεύει να αλλοιωθεί και να χαλάσει, γιατί το μεγαλύτερο μέρος αυτών των ατζέμι ογλάν είναι γιοί Τούρκων, οι οποίοι [Τούρκοι γονείς], για να ωφεληθούν οι ίδιοι, δηλαδή για να ξαλαφρώσουν από τις δαπάνες [της ανατροφής] και να κερδίσουν χρήματα, δίνουν τα αγόρια τους σε Χριστιανούς για να πληρώσουν το χαράτσι τους [το φόρο των παιδιών τους]. Από αυτούς λίγοι γίνονται τώρα γενίτσαροι [...] πολλοί φαίνονται άπειρα και ακατάλληλα παιδιά, που με δυσκολία κρατούν το αρκεβούζιο. Γι' αυτό οι γενίτσαροι έχουν ξεπέσει πολύ από την παλιά φήμη για την αξία τους και είναι άνθρωποι άθλιοι και ανανδρικοί.»⁴³

Ο Γάλλος διπλωμάτης στην Πόλη (1584-1606) Francois de Savary Seigneur de Breves χαρακτηρίζει τους γενιτσάρους (κάπως υπερβολικά) «ως ταραχοποιούς

⁴² Garzoni, στο: Γούναρης, ό.π., σ.283.

⁴³ Bernardo, στο: Γούναρης, ό.π., σ.285.

ανθρώπους χωρίς πίστη, χωρίς θρησκεία, σαν μαζεμένους από έναν υπόνομο από όλες τις κοινωνικές τάξεις της Τουρκίας και της Χριστιανοσύνης, και εξόριστους ή φυγάδες από τις χώρες τους, εξαιτίας των πολύ μεγάλων εγκλημάτων τους.»⁴⁴

Μπορούμε να πούμε συνοπτικά πως η σταδιακή εγκατάλειψη του θεσμού του παιδομαζώματος είναι αποτέλεσμα κυρίως δυο παραγόντων. Ο πρώτος παράγοντας είναι σχετικός με την αντίθεση των Ελλήνων-Χριστιανών στην ύπαρξη του θεσμού αυτού και ο δεύτερος παράγοντας αναφέρεται στην επιθυμία του Τούρκων-Μουσουλμάνων να υποκαταστήσουν με τα παιδιά τους τα αρπαζόμενα αγόρια στις θέσεις τους. Οι δύο αυτοί παράγοντες σε συνδυασμό και με τη διαρκώς μεγαλύτερη πίεσή τους πάνω στη σουλτανική εξουσία, την οδήγησαν στην σταδιακή εγκατάλειψη της λειτουργίας του θεσμού. Το γεγονός αυτό είχε σίγουρα διαφορετικές επιπτώσεις για την κάθε πλευρά. Οι υπόδουλοι λαοί δυνάμωσαν, ανακουφίστηκαν από το τεράστιο αυτό βάρος και είχαν την δυνατότητα να αξιοποιήσουν με τον καλύτερο τρόπο τις δυνάμεις τους. Αναμφίβολα η εγκατάλειψη του παιδομαζώματος έδωσε την ελπίδα ότι κάποια στιγμή οι υπόδουλοι λαοί θα απαλλαχτούν μια και καλή από τα δεινά της δουλείας. Αποτέλεσε ένα τεράστιο βήμα για απελευθέρωση και την πρόοδο των υπόδουλων. Αντίθετα οι Οθωμανοί εξασθένησαν. Οι άλλοτε πιστοί στους Σουλτάνους και φοβεροί στους εχθρούς τους Γενίτσαροι κατάντησαν ένα κληρονομικό στρατιωτικό σωματείο.⁴⁵

⁴⁴ Breves, στο: Γούναρης, ό.π., σ.287.

⁴⁵ Γούναρης, ό.π., σ.301.

B. Ψηφίδες μνήμης, ιστορίας και γεγονότων του παιδομαζώματος

Στο κεφάλαιο αυτό θα ασχοληθούμε με την ιστορική πορεία του παιδομαζώματος μέσα στους αιώνες. Θα επιχειρήσουμε να κάνουμε μια περιοδολόγηση, θα ομαδοποιήσουμε τις πηγές που συγκεντρώσαμε και θα τις κατατάξουμε σε 2 περιόδους. Η πρώτη περίοδος θα περιλαμβάνει όσες πηγές αναφέρονται στο παιδομάζωμα πριν την Άλωση της Πόλης και η δεύτερη περίοδος θα περιλαμβάνει τις πηγές που χρονολογούνται από το 1453-1705.

1. Πριν την Άλωση της Πόλης

Όπως έχουμε ξανά αναφέρει και σε προηγούμενο κεφάλαιο ένα από τα δυσκολότερα προβλήματα της ιστορίας του παιδομαζώματος είναι η εξακρίβωση της χρονολογίας που πρωτοθεσπίστηκε. Ωστόσο, σε αυτό το κεφάλαιο δεν θα σταθούμε στο πότε ακριβώς εφαρμόστηκε ως θεσμός αλλά σε πηγές που αναφέρονται σε αυτό πριν την άλωση της Κωνσταντινούπολης. Ξεκινώντας από πίσω προς τα εμπρός και χρησιμοποιώντας ως ψηφίδες τις ιστορικές πηγές θα προσπαθήσουμε να εμβαθύνουμε όσο το δυνατόν περισσότερο στο θέμα που εξετάζουμε.

Οι παλιοί ιστοριογράφοι για το θέμα

Σύμφωνα με την ερευνά μας, οι βυζαντινοί ιστορικοί και συγγραφείς από τη σύσταση του Οθωμανικού κράτους μέχρι και τα χρόνια του Βαγιαζήτ Α΄ δεν κάνουν καθόλου αναφορά στο παιδομάζωμα, αν και υπάρχουν αναφορές για αρπαγές νέων χριστιανών. Η ίδια έλλειψη πληροφοριών και πηγών υπάρχει και στη μετέπειτα μεταβυζαντινή εποχή των δύομιση πρώτων αιώνων μετά την άλωση. Όσον αφορά τους δυτικούς ιστοριογράφους της εποχής, ούτε αυτοί κάνουν αναφορά στο παιδομάζωμα. Μόνο τον 17^ο αιώνα υπάρχουν αναφορές δυτικών διπλωματών στο παιδομάζωμα, αλλά και αυτές είναι ελάχιστες. Τέλος, η Οθωμανική ιστοριογραφία διανύει ακόμη την παιδική της ηλικία και υπάρχουν χρονικογράφοι και όχι ιστοριογράφοι. Με αυτά τα δεδομένα υπάρχει ελλιπής πληροφόρηση για το παιδομάζωμα τουλάχιστον μέχρι την εποχή του Βαγιαζήτ Α΄.

Το παιδομάζωμα επί Βαγιαζήτ Α΄

Την περίοδο που στην ηγεσία του Οθωμανικού κράτους βρισκόταν ο Βαγιαζήτ Α΄ έχουμε την πρώτη πηγή που αναφέρεται στο παιδομάζωμα. Η πηγή αυτή είναι ο λόγος του Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ισιδώρου (1380-1396) του έτους 1395: *“Ομιλία περί της αρπαγής των παιδιών[...] και περί της μελλούσης κρίσεως”*. Την χρονιά εκείνη ο Βαγιαζήτ Α΄ διέταξε να γίνει ένα –άγνωστης ακόμη έκτασης- παιδομάζωμα σε βάρος των χριστιανών υπηκόων του. Ο παρηγορητικός αυτός λόγος αναφέρεται στη μεγάλη δυστυχία των κατοίκων και κυρίως των γονέων που τους άρπαζαν τα παιδιά. Επιπλέον, ο Ισίδωρος αναφέρεται στις κακουχίες που περιμένουν τα παιδιά, καθώς πρόκειται να αλλάξουν τη θρησκεία τους, τη γλώσσα τους την ενδυμασία τους, τα ήθη και έθιμα τους. Ο μητροπολίτης φαίνεται πως είναι καλά

πληροφορημένος για το παιδομάζωμα. Παραθέτουμε το λόγο του: «Φρίττω γαρ το χαλεπόν κατά των φίλτατων ακηκώς επίταγμα και, ως εις πυρ απρόσιτον ή ρομφαίας άμαχον, ούτως έχω προς αυτό... Τι γαρ ουκ αν άνθρωπος πάθοι, παίδα ορών, ον εγεννήσταξε δάκρυα, εις άκρον ευχόμενος ευδαιμονίας εληλακέναι, τούτον εξαίφνης βιαίως αλλοφύλων χερσίν αρπαζόμενον και εις αλλόκοτα μεταπεσείν έθη βιαζόμενον και βαρβαρικής στολής και φωνής και ασέβειας και δυσωδίας άλλης σκεύος γενέσθαιμετά μικρόν προσδοκώμενον... Τίνα λοιπόν θρηνήσειεν, εαυτόν ο πατήρ ή τον παίδα; Τούτον μεν, ότι της του γήρωσ εστέρηται βακτηρίας, ότι το φως απώλεσε των οφθαλμών, ότι τον εις τάφον ουκ έχει γνησίως παραπέμψοντα και οσίας άλλης και τιμής αξιώσοντα, ότι καρπόν, ον ήλπισε θεώ προσενέγκειν, εις καρπόν ορά μεταποιηθησόμενον τω διαβόλω... εκείνο δε, ότι παις ελεύθερος δούλος γίνεται, ευγενής ων εις βάρβαρον ήθος βιάζεται, ο μητρικαίς χερσί και πατρικαίς ηδέως κολακευμένος βαρβαρικής ωμότητος επιπλασθαι πρόκειται, ο προς ναούς ορθρίζων και ιερούς φοιτών διδασκάλους προς φόνους, φευ, ομοφύλων και ταύτα διανυκτερεύειν παιδεύεται, ότι κυνών και ορνέων διακονίαν εγχειρίζεται ο θείοις οίκοις διακονείσθαι χειροτονούμενος,... το δε πάντων έσχατον των κακών, ότι Θεού φευ, ελεεινώς χωρίζεται και διαβόλω παναθλίως συμπλέκεται και τελευταίον σκότω και γεέννη συν τοις δαίμοσι παραπέμπεται. Ταύτα τίνοσ ουκ αν διαρρήξειε σπλάχνα, τις ουκ αν προς τοσαύτην εκάμφθη και κατεκλάσθη συμφοράν; Ει γαρ θηρίον ήν, ει γαρ λίθος, ει γαρ σίδηρος, ει γαρ αυτοαδάμας, έπαθεν αν ενταύθα των ανθρωπίνων».⁴⁶

Η δεύτερη πηγή που καλύπτει εκείνο το χρονικό διάστημα σύμφωνα με τον Γούναρη βρίσκεται στο έργο «Βίος και πολιτεία του Οσίου Φιλοθέου».⁴⁷ Η πηγή αυτή αναφέρεται στην αρπαγή από τους Οθωμανούς του Οσίου Φιλοθέου μαζί με την αδερφό του, χωρίς όμως να γνωρίζουμε ποια χρονιά ακριβώς πραγματοποιήθηκε το

⁴⁶ Παπαρηγόπουλος, ό.π., σ.64.

⁴⁷ Γούναρης, ό.π., σ.66.

γεγονός αυτό. Σύμφωνα με κάποιους ιστορικούς που ερεύνησαν το θέμα, αυτό θα πρέπει να έγινε στο τελευταίο τέταρτο του 14^{ου} αιώνα.

Σύμφωνα με αυτές τις δύο πηγές οι αρχές του παιδομαζώματος βρίσκονται αναμφισβήτητα πριν από τα χρόνια της σουλτανείας του Βαγιαζήτ (1389-1402). Εντούτοις σε αυτή την περίοδο έχουμε καταγεγραμμένες τις δύο πρώτες πηγές που αναφέρονται στο παιδομάζωμα.

Το παιδομάζωμα επί Μουράτ Β΄

Στην περίοδο που εξετάζουμε οι περισσότερες πηγές μιλούν για τους γενιτσάρους και το παιδομάζωμα σαν να προϋπήρχαν οι θεσμοί αυτοί από το παρελθόν. Οι σπουδαιότερες πηγές που καλύπτουν την περίοδο αυτή είναι 5 και μας επιτρέπουν να σχηματίσουμε μια εικόνα για την εφαρμογή του θεσμού αυτού. Έτσι, τα παιδιά των χριστιανών που προορίζονταν να επανδρώσουν το σώμα των γενιτσάρων προέρχονταν από δύο βασικές πηγές: η πρώτη ήταν η αιχμαλωσία στον πόλεμο και η δεύτερη η αρπαγή των παιδιών από την οικογένειά τους- ύστερα από διαταγή της Υψηλής Πύλης.

Η πρώτη από τις πηγές είναι του Βυζαντινού ιστοριογράφου Λαόνικου Χαλκοκονδύλη. Ο Χαλκοκονδύλης μας περιγράφει με ακρίβεια τα στρατιωτικά γεγονότα εκείνης της εποχής και μας πληροφορεί για την αρπαγή των παιδιών: *«.....πεζοί [γενίτσαροι] πάρεισι τῶ βασιλεῖ ἀμφί τους ἑξακισχιλίους και ἐνίστε ἀμφί τους μυρίουσ[.....]παρεγένοντο αὐτῶ τῆδε. Παῖδας λαβόν αἰχμαλώτους, ὅσους ἂν τύχη ἀνδραποδισάμενους, κατατίθεται εἰς την Ἀσίαν παρά τοῖς Τούρκοις, ὥστε τη φωνήν*

έκμαθεῖν ἓνα ἕκαστον.....».⁴⁸ Η πηγή αυτή μας πληροφορεί για παιδιά που τα έχουν αιχμαλωτίσει και μας παραπέμπει μάλλον σε έμψυχη λεία πολέμου παρά σε παιδιά που προορίζονταν για το θεσμό του παιδομαζώματος, δεν παύει όμως να αναφέρεται σε παιδιά που είναι σε αιχμαλωσία.

Η δεύτερη πηγή προέρχεται από τον Γεώργιο της Ουγγαρίας, κάτοικο του Siebenburger της Τρανσυλβανίας. Ο άνθρωπος αυτός αφού ήταν αιχμάλωτος των Τούρκων το διάστημα 1434-1456 και αφού ελευθερώθηκε έγραψε ένα βιβλίο. Το βιβλίο αυτό εμπεριέχει ορισμένα αποσπάσματα που αναφέρονται στο παιδομάζωμα και μάλιστα μας πληροφορεί ότι εφαρμοζόταν κάθε 5 χρόνια.⁴⁹

Η τρίτη πηγή προέρχεται από τον Bartholomaeum de Jano, ένα αξιόπιστο δυτικό επιστολογράφο. Σε μια επιστολή του, γραμμένη το 1438 στην Κωνσταντινούπολη, γράφει ότι: *«Πρόσθεσε, ἐπειδὴ αὐτό εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι ἀπ’ ὅλες τις ὑποτελεῖς πόλεις, τις πολιτεῖες και τα φρούρια τοῦ κράτους του (τα ὅποια εἶναι περίπου ἑκατό χιλιάδες), [ὁ Μουράτ Β’] το δέκατο μέρος τῶν παιδιῶν τῶν Χριστιανῶν, το ὅποιο προτύτερα οὐδέποτε εἶχε πάρει , πρόσφατα εἰσπραξε»*.⁵⁰ Στην επιστολή αυτή ο Bartholomaeum de Jano μιλάει καθαρά για το θεσμό του παιδομαζώματος καθώς αναφέρει ότι ο Μουράτ Β’ έπαιρνε το 1/10 των παιδιών των χριστιανών και όπως μας πληροφορεί ο αριθμός των παιδιών αυτών ανέρχεται στα 100.000.

Η τέταρτη πηγή είναι του Βυζαντινού ιστοριογράφου Γεώργιου Φραντζή και γράφει σχετικά: *«Οὗτος[Μουράτ Β’] πρῶτοις τοῖς ἰαννιτζάροις τα προνόμια ἃ ἔχουσιν ἐχαρίσατο, και εἰς τάξιν ἦν ἕως τῆς σήμερον ἔταξε πορεύεσθαι. Παλαιόθεν μὲν το αὐτό τάγμα ἐτέρας συνηθείας και τάξεις και ἐνδύματα ἔχον. Και γυναῖκας μη λαμβάνειν*

⁴⁸ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, στο: Γούναρης, ό.π., σ.63.

⁴⁹ J. W. Zinkeisen, στο: Γούναρης, ό.π., σ.64.

⁵⁰ Βακαλόπουλος, *Πηγές της ιστορίας του Νέου Ελληνισμού*, ό.π., σ.244.

ἔταξεν, ἵνα μη ἀσχολῶνται δια γυναικῶν και παίδων τροφάς και φροντίδας, ἀλλά μετά προθυμίας ἐν τῷ πολέμῳ πάντοτε ἀμερίμνως ἔσωνται και υἱούς αὐτοῦ καλεῖσθαι ἐκέλευσε».⁵¹ Σύμφωνα με αυτή την πηγή ο Γεώργιος Φραντζής μας αφήνει να υποθέσουμε ότι ο Μουράτ Β΄ δεν ήταν ο δημιουργός του θεσμού αλλά αυτός που ανασυγκρότησε τον θεσμό του παιδομαζώματος και τον συστηματοποίησε.

Η τελευταία σωζόμενη μαρτυρία της περιόδου εκείνης βρίσκεται σε ένα προνομιακό ορισμό, που δόθηκε στους κατοίκους των Ιωαννίνων. Η ορισμός αυτός γράφτηκε το 1430 και αναφέρει: «Τη χρονιά αυτή ο σουλτάνος, αφού κυρίευσε και ερήμωσε τη Θεσσαλονίκη, οδήγησε αμέσως κατόπιν το στρατό του εναντίον της ηπειρωτικής πρωτεύουσας που κυβερνούσαν οι απόγονοι του Καρόλου Τόκκο. Οι Γιαννιώτες, τομοκρατημένοι από την καταστροφή του λαμπρού και οικονομικού και πνευματικού κέντρου της Μακεδονίας, παραδόθηκαν και σε αυτό συντέλεσαν επίσης και τα προνόμια που τους δίνονταν: [Ἐάν παραδοθῆτε], να μηδέν ἔχετε κανέναν φόβον, μήτε αἰχμαλωτισμόν, μήτε πιασμόν παιδίων...»⁵²

Το παιδομάζωμα επί Μωάμεθ Β΄

Στο κεφάλαιο αυτό δεν θα τοποθετήσουμε όλες τις πηγές που αναφέρονται στο παιδομάζωμα την περίοδο της σουλτανείας του Μωάμεθ Β΄ αλλά από την χρονιά που έγινε σουλτάνος (1451) έως την άλωση της Πόλης το 1453. Οι υπόλοιπες μαρτυρίες μετά την άλωση θα παρατεθούν στο παρακάτω κεφάλαιο.

⁵¹Γεώργιος Σφραντζής, στο: Γούναρης, ό.π., σ.65.

⁵²Βακαλόπουλος, Πηγές της ιστορίας του Νέου Ελληνισμού, ό.π., σ.440.

Καταρχάς, όλοι οι ιστορικοί συμφωνούν για την λειτουργία του θεσμού στα χρόνια του Μωάμεθ Β΄. Ακόμη και αυτοί που προσπαθούν να μειώσουν την σημασία του παιδομαζώματος δέχονται ότι ο θεσμός εφαρμόστηκε στα χρόνια της δυναστείας του Μωάμεθ του Πορθητή.

Αρχικά, μια πρώτη πηγή που αναφέρεται στην αρπαγή των παιδιών είναι του Βυζαντινού ιστοριογράφου Μιχαήλ Δούκα, του οποίου η συγγραφή καλύπτει το χρονικό διάστημα 1341-1462 και μας πληροφορεί ότι: *«Τούτων [των χριστιανῶν] οὔτος αἰχμαλωτιζομένων, [οἱ Τοῦρκοι] το πέμπτον τῶν λαφύρων τῷ ἀρχηγῷ προσκυροῦσι κατά την αὐτῶν νεαράν, και ἀφοσιοῦσι τοῦτο το πέμπτον τῇ ἀρχῇ και ταῦτα τα κρείττονα. Εἶτα και οι του ἀρχηγοῦ και τῆς ἀρχῆς ἐξισωταί, ὅπου δ' ἄν νέον και εὖρωστον ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἴδωσι, τοῦτον δι' ἐλάχιστου τιμήματος ὠνήσαντες εἰσποιητόν τῇ ἀρχῇ και δοῦλον κατανομάζουσι. Και τούτους ὁ ἀρχηγός νεόλεκτον στρατόν, κατά δε την αὐτῶν γλῶτταν, γενίτζερι καλεῖ.»*⁵³

Τέλος, μια πιο κατατοπιστική πηγή για τα ἔτη 1451-1453 είναι ένα απόσπασμα του Jean Germain το 1452 ἕνα χρόνο πριν την Ἀλωση και αναφέρει ότι: *«οἱ Ἕλληνες ὑποφέρουν δύσκολα και ὄχι χωρὶς λόγο την πάρα πολύ ἄδικη διαταγή που ἐπινόησε πρόσφατα, να βάζει να περιτέμνουν τα παιδιά τους, πράγμα που οἱ πατέρες και οἱ μητέρες δεν βλέπουν μ' εὐχαρίστηση...»*.⁵⁴

Ὅπως αναφέραμε και προηγουμένως ἀπὸ την ηγεσία του Μωάμεθ Β΄ και μετὰ οι ιστορικοί αρχίζουν και παραθέτουν εκτενῆς αποσπάσματα για το παιδομάζωμα και μας δίνουν περισσότερες πληροφορίες για τον θεσμό αυτόν. Ἐνῶ μέχρι το 1453 οι μαρτυρίες που μας ἄφησαν είναι ελάχιστες και οι περισσότερες μη κατατοπιστικές

⁵³ Μιχαήλ Δούκας, στο: Γούναρης, ὁ.π., σ.60.

⁵⁴ Jean Germain, στο: Γούναρης, ὁ.π., σ.62.

και με ανακρίβειες, από το 1453 οι πηγές γίνονται περισσότερες και πλέον εμπεριέχουν πληροφορίες πιο κατατοπιστικές.

2.Το παιδομάζωμα κατά την χρονική περίοδο 1453-1705

Σε αυτό το υποκεφάλαιο θα παραθέσουμε «ιστορικά κείμενα»-πηγές από πονήματα και συλλογές ιστορικών από την περίοδο της Άλωσης και μετά.

Αρχικά έχουμε 2 επιστολές προς τον Μέγα Μάγιστρο των ιπποτών της Ρόδου. Οι 2 αυτές επιστολές χρονολογούνται το 1456. Η πρώτη επιστολή είναι σταλμένη από τους κατοίκους ενός νησιού των Ν. Σποράδων και παρακαλούν τον Μεγάλο Μάγιστρο των ιπποτών της Ρόδου να τους απαλλάξει από το φόβο του παιδομαζώματος. Οι κάτοικοι παρακαλούν: *«να μεσιτεύσει προς τον Πάπα ὥστε να στείλη ὁ αγιότατος ὁ πατριάρχης τα κάτεργά του, και να μας σικώσετε ἀπ' ἐδῶ με τας γυναῖκας και με τα παιδιά ,ας, ὅτι ἔχομεν μεγάλην ἀγανάκτησιν ἀπο τον Τοῦρκον, ὅτι να μη χάσομεν τα παιδιά μας, ἀμη να ἔλθομεν εἰς τον τόπον σᾶς, να ζήσομεν και να ἀποθάνομεν ὡς ὑποταχτικοί τῆς αὐθεντίας σας ἐντάμα μετά σᾶς πάντοτε, εἰδέ και ἀφήσετέ μας ἐδῶ εἰς τοῦτο νίκον [νησίον], ὅτι να χαθοῦν τα παιδιά μας, να το δόσετε λόγιον εἰς τον θεόν και το κρίμα να ἔνεν ἐπάνω σας.....»*.⁵⁵ Η δεύτερη επιστολή είναι σταλμένη από χριστιανούς της δυτικής Μικράς Ασίας στις 20 Ιουνίου 1456 όπου και αυτή απευθύνεται προς τον Μεγάλο Μάγιστρο των ιπποτών της Ρόδου. Η επιστολή αυτή είναι έκκληση βοήθειας των κατοίκων προς τους ιππότες. Μετά την προσφώνηση γράφουν: *«Ἡμεῖς οἱ πτωχοί οἱ δούλι σας οἱ χριστιανοί οἱ ενπρεποὶ ἄνθρωποι, ὅπου ἤκεβαν εἰς την Τουρκίαν, μικροί τε και μεγάλοι, ἄνδρες τε και γυναίκες, την αυθεντία σας, να τον ζεύρετε, αυθέντη, πως ἔχωμεν ἀγανάκτησιν ἀπό τον Τούρκον, και πέρνουν τα παιδιά μας, και κάμνουν τα μουσουλμάνους, και διά τούτω παρακαλούμεν την αυθεντία σας..., να βάλεται βουλήν, και στείλη ο αγιότατος ο*

⁵⁵ Miklosich- Muller, στο: Γούναρης, ὁ.π., σ.62.

πατριάρχης (ο Πάπας) τα κάτεργά του, να μας σικόσεται απεδώ με τας γυναίκας μας και με τα παιδιά μας, ότι έχομεν μεγάλην αγανάκτησιν από τον Τούρκον, ότι να μην χάσομεν τα παιδιά μας, αμή να έλθομεν εις τον τόπον σας, να ζήσομεν και να αποθάνομεν ως υποταχτικοί της αυθεντία σας εντάμα μετά σας πάντοτε. ει δε και αφήσετέ μας εδώ εις τούτο νίκον, ότι να χαθούν τα παιδιά μας, να το δόσεται λόγιον εις τον θεόν, και το κρήμαν μας να ένεν απάνο σας. Και διά τούτω παρακάλον την αυθεντία σας και τον αγιώτατον τον πατριάρχην, το εγληγορότερον, όπου εμπορίζεται, να πένπι τα κάτεργά του, να μας σικόσουν. Κριστός ο θεός στερόνη τα χρόνια της αυθεντίας σας»⁵⁶

Στη συνέχεια, ο πρώτος μετά την Άλωση της πόλης Πατριάρχης Γεννάδιος Β΄ ο Σχολάριος γράφει αναφερόμενος στους γενιτσάρους και στον θεσμό: «:[οὔτοι] την ἀρχήν μεν βεβιασμένοι και τῶν πατέρων κεχωρισμένοι, ἔτι ἐν τῇ παιδικῇ δουλεύοντες ἡλικία, ἢ τοῖς ὄπλοις ἀνηρπασμένοι, ἢ τῶ πονηρῶ τῶν ἀρχόντων ἔθει, τούτω τῶ τρόπῳ μάλιστα το στρατιωτικόν ἑαυτῶν αὔξειν διεγνωκότων, εἴτα[....]χείρους ταῶν και πατρόθεν τοιούτων γίνονται».⁵⁷

Μετά την άλωση της πόλης ο Μωάμεθ Β΄ απαλλάσσει από το θεσμό του παιδομαζώματος τους Γενουάτες του Γαλατά με συνθήκη «...παιδιά ποτέ εἰς Γιανιτζάρους να μην πάρω, μήτε τινά νέον...».⁵⁸

Παρόμοιο προνόμιο δίνει τον επόμενο χρόνο και σε άρχοντες της Πελοποννήσου «...από τα πράγματά σας και από τα παιδιά σας και από τα κεφάλια

⁵⁶ Παπαρρηγόπουλος, ό.π., σ.65.

⁵⁷ Γεώργιος Σχολάριος, *Άπαντα τα ευρισκόμενα*, Παρίσι: X.A. Sideries-M. Jugie, τ.Γ΄, σ.384.

⁵⁸ Ι. Χάμμερ, *Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εξελληνισθείσα υπό Κ. Κροκιδά*, τ. Β΄, Αθήνα: τύποις Ν. Χ. Φιλαδελφέως, σ.253.

σας και από πάσα σας πράγμα τίποτες να μήνε σας εγκίσω, άμη να σας αναπαύσω να ήσθαι κάλιον παρού πρώϊν». ⁵⁹

Στη συνέχεια έχουμε τον πρώτο από τους Οθωμανούς χρονικογράφους, τον Ίντρις. Ο Ίντρις επιχειρώντας να ερμηνεύσει από ηθικό-θρησκευτική σκοπιά τη θεσμοθέτηση του παιδομαζώματος, σύμφωνα με ότι μας παραδίδει ο καζακέρης στρατοδίκης Kara Khalil Cendereli στην εισήγησή του προς τον Ορχάν, μας πληροφορεί: « : Οί ήττημένοι είσί δοῦλοι τοῦ νικητοῦ, τοῦ ὁποίου νόμιμος περιουσία είσί τα κτήματα και αἱ γυναῖκες και οἱ παῖδες αὐτῶν, ἀναγκάζοντες τούτους εἰς τον ἰσλαμισμὸν και ἐγγράφοντες ὡς μαχητάς ὑπέρ τούτου, παρέχομεν αὐτοῖς την πρόσκαιρον και την αἰώνιον σωτηρίαν, διότι κατά τα λόγια τοῦ Προφήτου, “Πᾶν νεογνὸν πέφυκε προς το Ἰσλάμ”, ἐκπαιδευόμενον δε ἐν στρατῶ ὑπό χριστιανῶν νέων ἐξάπτει τον ζῆλον τῶν ἀπίστων προς ἐπιστροφήν εἰς τον ἰσλαμισμὸν. Οὔτω δε ὁ νέος οὔτος στρατός πληρωθήσεται οὐ μόνον ἐκ τῶν παίδων τῶν ήττημένων, ἀλλά και ἐξ ἄλλων συμπολιτῶν και ἐξωμοτῶν». ⁶⁰

Επίσης σε μεταφρασμένο φερμάνι στρατολογίας του 1601 διαβάζουμε: «Γνωρίσατε επίσης ότι οι αποσταλησόμενοι μουμπασίρηδες καθ' υψηλήν Μου εντολήν θα έχουν το δικαίωμα, όπως, εφ' όσον παρίσταται ανάγκη, εφαρμόζουν τα διατάξεις του γνωστού ιερού φετβά του σείχουλισλαμάτου, συμφώνως προς τον οποίο, όταν τις εκ των απίστων γονέων ή άλλος τις αντιστή εις την παράδοσιν του γενιτσαρικού υιού του, θα απαχρονίζηται ευθύς εις το κατώφλιον της θύρας του, του αίματός του θεωρούμενου άνευ αξίας». ⁶¹

⁵⁹ Χάμμερ, ό.π., σ.641-642.

⁶⁰ Ό.π., σ.106-107.

⁶¹Ιωάννης Βασδραβέλλης, στο: Γούναρης, ό.π., σ.93.

Ο Ιανός Λάσκαρης ήταν ίσως από τους σπουδαιότερους εκπροσώπους της μεταβυζαντινής γραμματείας της Δύσης. Σε ένα υπόμνημα-έκκληση, που έκανε το καλοκαίρι του 1525 προς το Κάρολο Ε΄ γράφει: *«Δεν με επεφόρτισε μόνον ο Πάπας, αλλά-ας μη σου φανεί παράξενο – και η αρχαία Ελλάδα και τα λείψανα της σημερινής με στέλνουν σε σένα, για να σου ζητήσω και να σε παρακαλέσω να τους δείξεις συμπόνια στη δυστυχία και στους συμφορές τους[...]. Τα λείψανα της αρχαίας Ελλάδας γονατίζουν μπροστά σου, για να σε ικετεύσουν να τα ελευθερώσεις από τη δυστυχία που τώρα τα βαραίνει και όπου βλέπει κανείς το παιδί ν' αποσπάται από την αγκάλη της πονεμένης μητέρας, για να οδηγηθεί σε άλλο τόπο, και εκεί να μνηθεί σε θρησκεία αντίθετη με τη θρησκεία του Χριστού και να χρησιμοποιηθεί δεν ξέρω για ποια υπηρεσία από τους τυράννους και στο τέλος να έλθει να πολεμήσει εναντίον των δικών του γονέων και συγγενών...»*.⁶²

Στη συνέχεια παραθέτουμε το ακόλουθο σημείωμα για το παιδομάζωμα που ο ιερέας Ιωάννης Θολοΐτης από τη Θεσσαλονίκη έδωσε το 1585 στον Μαρτίνο Κρούσιο για δημοσίευση: *«Καταλαβαίνετε, άρχοντες και χριστιανοί-αρχίζει το σπαρακτικό κείμενο –το τι λύπη έχουν οι Γραικοί, οι πατέρες και οι μητέρες, που χωρίζονται τα παιδιά τους ζωντανά; Από την Κωνσταντινούπολη κάθε πέντε χρόνια ευγένουσι πεντακόσιοι άνδρες και λέγονται τούρκικα γενίτσαροι[...]. Πηγαίνουν από πόλιν εις πόλιν και μαζεύουν τα παιδιά[...]. Και παίρνουν αυτά και πορεύονται εις την Κωνσταντινούπολη. Την καρδιά βάνετε εις τον νου σας, άρχοντες, πόσες μάννες κόπτουν τα μάγουλά τοτουςαι πόσοι πατέρες δέρνουν τα στήθια τους με τες πέτρες και τι λύπη να έχουν εκείνοι οι χριστιανοί διά τα παιδιά τους, πως τα χωρίζονται ζωντανά και πόσες μητέρες ελέγασι κάλλιον να ήθελαν παθαίνει και να τα θάψωμεν εις την*

⁶² Μ. Μανούσκακας, *Εκκλησίες των Ελλήνων λογίων της Αναγεννήσεως προς του ηγεμόνας της Ευρώπης για την απελευθέρωση της Ελλάδος*, Λόγος της 25^{ης} Μαρτίου 1963 στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, σ.25.

εκκλησίαν μας παρά όπου σας αναθρέψαμεν τόσο τρανά και τώρα σας χωριζόμεθα ζωντανά και σας πηγαίνουν να σας τουρκέψουν να ευγήτε από την πίστιν μας την χριστιανικήν. Κάλλιον να ηθέλετε αποθάνει[...]. Αυτή την ανάγκη έχουν οι χριστιανοί εις τας χείρας των Αγαρηνών.»⁶³

Ο Γάλλος ταξιδευτής και συγγραφέας Adre Thevet (1502-1590) περιηγήθηκε την Ανατολή μεταξύ των ετών 1549-1554 και άφησε ενδιαφέροντες πληροφορίες για το παιδομάζωμα: «Και είναι αξιολύπητο θέαμα – γράφει για το παιδομάζωμα – όταν οι αξιωματικοί του Σουλτάνου συγκεντρώνουν αυτή τη νεολαία, αφού πρώτα δουν τους καταλόγους των Ιερέων και ακούσουν ενόρκως τους πατέρες και τις μάνες και επιλέξουν αυτά που είναι τα πιο δυνατά και ωραία, για να υπηρετήσουν την ευχαρίστηση και την επιθυμία ενός βασιλιά βάρβαρου κι εχθρού της πίστης μας. Και συχνά βλέπετε τους γονείς να πεθαίνουν από πόνο κι αγανάκτηση [...]. Κάθε τρία χρόνια πηγαίνουν[...] και από πέντε παιδιά παίρνουν το ένα, αλλά συχνά παίρνουν επίσης δύο και μάλιστα τρία από ένα σπίτι παρά τη θέληση του πατέρα και της μητέρας και σκεφτείτε ακόμη (ότι) σήμερα αυτό (γίνεται) πιο αυστηρά από ποτέ. Λοιπόν εάν οι γονείς εκδηλώσουν την παραμικρή άρνηση, ένας Θεός ξέρει πως δέρονται, μωλωπίζονται και πολλές φορές θανατώνονται, όσο τρανοί και πλιούσιοι κι αν είναι και δεν αφήνουν παρ' όλα αυτά να συγκεντρώσουν, να δέσουν σφιχτά και να σύρουν πίσω τους αυτή τη δύστυχη νεότητα, έτσι που μπορείτε να παρατηρήσετε σ' αυτήν εδώ την εικόνα, καμωμένη με ακρίβεια».⁶⁴

Ο Ούγγρος Bartholomaeus Georgieviz, ταξιδεύοντας προς την Παλαιστίνη, αιχμαλωτίστηκε και έζησε σκλάβος των Τούρκων επί 13 χρόνια. Μετά την απελευθέρωσή του έγραψε ένα βιβλίο και σε αυτό αναφέρεται στο παιδομάζωμα:

⁶³ Γ. Ζώρας, στο: Γούναρης, ό.π., σ.208.

⁶⁴ Andre Thevet, στο: Γούναρης, ό.π., σ.209.

«Και αφού έχουν γίνει όλα αυτά, υπάρχει ακόμη το δικαίωμα του Τούρκου να επιλέγει το καλύτερο από όλα τα παιδιά. Φροντίζει να του γίνεται περιτομή και να ανατρέφεται μακριά από τα μάτια του πατέρα και της μητέρας του, για να τον υπηρετήσει στον πόλεμο. Και δεν ξαναγυρίζει ποτέ στο πατέρα και τη μητέρα του. Και πρώτα, εξαιτίας της ηλικίας του, λησμονεί εύκολα την πίστη του Ιησού Χριστού, κατόπιν τον πατέρα και τη μητέρα του και όλους τους συγγενείς του έτσι πού, ακόμη κι αν αυτοί είναι παρόντες, διόλου δεν τους αναγνωρίζει. Δε θα μπορούσε κανείς να περιγράψει ικανοποιητικά με ποιους θρήνους κι αναστεναγμούς γίνεται ένας τέτοιος χωρισμός. Ο γιός αποσπάται βίαια για να ζήσει για πάντα ανάμεσα σε ξένους εγκαταλείποντας όλους τους συγγενείς, τους οικείους και τους φίλους του και στη συνέχεια θα συγκαταλέγεται στον αριθμό αυτών που οι Έλληνες ονομάζουν “απάτορας” και “αμήτορας”. Ο πατέρας βλέπει το παιδί του, το οποίο είχε αναθρέψει χριστιανικά, να του το παίρνουν με τη βία, για να αγωνιστεί στο διαβολικό πόλεμο, δηλαδή για να αποδυναμώσει τον Ιησού Χριστό».⁶⁵

Επίσης ο Γερμανός περιηγητής Hans Dernschwam κάνοντας οδοιπορικό (1553-1555) στα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας γράφει τα εξής: «Ο Τούρκος έχει μια συνήθεια: από τις χριστιανικές χώρες και τα βασίλεια που έχει υποτάξει και καταπιέζει (και αυτές είναι η Βοσνία, η Κροατία, η Βουλγαρία, η Ελλάδα, η Αλβανία, που τους κατοίκους της τους λένε Αρναούτες, η Ουγγαρία κ.ά.) παίρνει κάθε τρία χρόνια διαλέγοντας τα ωραιότερα, τα εξυπνότερα και τα πιο ανεπτυγμένα παιδιά από παντού[...]. Αν ένας δυστυχισμένος γονιός γνωρίζει και μπορεί να επινοήσει διάφορους τρόπους(αντιμετώπισης), αυτός θα μπορούσε να απελευθερώσει το γιό του εξαγοράζοντας τον κρυφά με μερικές εκατοντάδες άσπρα[...]. Αν συμβεί κάποιο από τα αρπαγμένα παιδιά να αποδράσει [και] να ξαναγυρίσει στο σπίτι του, στους γονείς του και αυτοί το κρατάνε ή θέλουν να το στείλουν κάπου αλλού, τότε τιμωρούνται

⁶⁵Bartholomaeus Georgieviz, στο Γούναρης, ό.π., σ.210.

αυστηρά ή και πουλιούνται. Γι' αυτό πρέπει οι ίδιοι να φέρουν πίσω τα παιδιά τους, όπως συνέβη, τα έτη 1553 και 1554, που ήμουν εδώ στην Κωνσταντινούπολη».⁶⁶

Στη συνέχεια ο δόγης της Βενετίας στη Κωνσταντινούπολη γράφει προς τον κύριο του στις 4 Απριλίου 1579 «...ότι οι χριστιανοί υπήκοοι Οθωμανοί τόσο εκείνης της χώρας(της Πελοποννήσου), όσο και της Ελλάδος, ευρίσκονται τώρα εις εσχάτην απόγνωσιν και ανέκφραστον λύπην, διότι εις διάστημα 25 ημερών υπέστησαν όλας αυτάς τας ανυποφόρους επιβαρύνσεις, ήτοι να καταβάλουν το συνηθισμένον χαράτσι, να πληρώσουν την αγγαρειάν, που ονομάζεται αβαρίτς, δια τον εξοπλισμόν των γαλερών, να δώσουν αδιακρίτως κατοικίαν και τροφήν εις τους σπαχήδες, που συναθροίζονται διά τον κατά κατά της Περσίας πόλεμον, και τέλος να απογυμνωθούν από τους σπαχήδες και από το ολίγον εκείνο, που τοις απέμεινεν εις τα χωριά των, τα οποία είναι πτωχά και πληρώνουν τους σπαχήδες οι κάτοικοι με ότι έχουν και με το αίμα των ακόμη!»⁶⁷

Σύμφωνα με ένα φερμάνι της 29^{ης} Μαρτίου 1601 προς τις Τουρκικές αρχές της Ρούμελης, οι «νέοι των απίστων» έπρεπε να είναι «καλλίμορφοι, αρτιμελείς και προς πόλεμον κατάλληλοι». Απροθυμία ή αντίσταση των γονέων να παραδώσουν τα παιδιά τους συνεπαγόταν την εσχάτη των ποινών: «...όταν τις εκ των απίστων γονέων ή άλλος τις αντιστή εις την παράδοσιν του γενιτσάρου υιού του , θ' απαγχονίζεται ευθύς εις το κατώφλιον της θύρας του, του αίματος του θεωρούμενου ανευ αξίας». ⁶⁸

Αλλά και ο Ενετός Βάιλος S.Contarini (1609-1612) γράφει στην υπηρεσιακή του έκθεση τα εξής: «...Οι αρνησίθρησκοι είναι δύο ειδών: οι ακούσιοι και οι εκούσιοι. Ακούσιοι είναι όσα δυστυχημένα αγόρια αναζητούνται κάθε τόσο απ' όλη την

⁶⁶ Hans Dernschwam, στο: Γούναρης, ό.π., 210-211.

⁶⁷ Παπαρρηγόπουλος, ό.π., σ.65.

⁶⁸ Ο.π., σ.60.

χώρα μεταξύ των Χριστιανών, για να τα μαζέψουν ως φόρο, αρπάζοντας, σε ηλικία, μεταξύ 12 και 14 ετών, τα πιο γερά και ικανά...».⁶⁹

Συνεχίζοντας την ανθολόγηση των πηγών, ο Βάιλος A. Barbarigo στην αναφορά του προς την Ενετική Γερουσία το 1558 γράφει: «... όλοι οι δικοί του αξιωματούχοι και κυβερνήτες είναι σκλάβοι, και χριστιανοί αρνησίθρησκοι, και παιδιά των χριστιανών εκπαιδευμένα από μικρά στο σαράι, και ύστερα, με τον καιρό, ανάλογα με την αξία τους, ανεβασμένοι και βραβευμένοι και καταξιωμένοι από τη Μεγαλειότητά Του».⁷⁰

Χαρακτηριστικά περιγράφει, στις δύο πηγές που ακολουθούν, το παιδομάζωμα και ο ακόλουθος της αυστριακής πρεσβείας στη Κωνσταντινούπολη Βαρόνος von Mitrovitz.

Στην πρώτη πηγή γράφει: «Οι εν λόγω γενίτσαροι, αναφέρει, είναι κατά το πλείστον πρόσωπα εξανδραποδισθέντα, ή τέκνα χριστιανών χωρικών ζώντων υπό την τουρκικήν προστασία. Εκατοντάδες τινές των τελευταίων τούτων συναθροίζονται έκαστον τρίτον έτος μετά των αρρένων τέκνων των, ηλικίας οκτώ, εννέα ή δέκα ετών. Επί τόπου υπάρχουν ιατροί κρίνοντες την πνευματική ικανότητα εκάστου παιδιού ατομικώς εκ της προσωπικής του εντυπώσεως και ορίζοντες δι' οποίαν μέλλουσιν απασχόλησιν είναι προτιμότερον να ετοιμασθή. Όσα υπόσχονται περισσότερον αποστέλλονται εις την υπηρεσία του Τούρκου αυτοκράτορας, η δ' επόμενη σειρά εις την υπηρεσίαν των πασάδων και άλλων επισήμων Τούρκων. Τα λοιπά, όσα φαίνονται υποσχόμενα μικρότεραν διάνοιαν, πωλούνται, προς εν δουκάτον έκαστον, εις Ανατολήν ή Ασίαν εις πάντα θελήσοντα να τ' αγοράση. Φυλάττονται εκεί μέχρι της ωρισμένης προθεσμίας, δηλαδή μέχρι της ηλικίας των δέκα οκτώ ετών ή το βραδύτερον είκοσι και

⁶⁹ Barozzi-Berchet, στο: Γούναρης, ό.π., σ.153.

⁷⁰ Barbarigo, στο Γούναρης, ό.π., σ. 149-150.

ανατρέφονται εις τας στερήσεις, την πείναν, το ψύχος και την ζέστην και τα μεταχειρίζονται ολίγον καλλίτερον των σκύλων. Υποχρεούται μόνον ο παραλήπτης τοιούτου παιδίου να το επιστρέψει εις την Αυλήν του σουλτάνου κατά την εκπνοήν της ανωτέρω περιόδου, εάν το εξανδραποδισθέν παιδίον ακόμη ζη. Αν αποθάνη, ο κύριος του οφείλει ν' αναφέρει το γεγονός του καδή(δικαστού) της επαρχίας, τηρούντος κατάλογον των τοιούτων παιδίων, ώστε να διαγραφή του καταλόγου. Περί την ηλικίαν λοιπόν των είκοσι ετών, και όταν είναι όλα μαυρισμένα εκ του ήλιου και της ζέστης και εξοικειωμένα εις παν είδος εργασίας, φέρονται εις Κωνσταντινούπολη εκ των διαφόρων χωρών όπου είχαν ούτω διασκορπισθή. Εκεί τα δραστηριότερα καταγράφονται ως νέοι γενίτσαροι και τάσσονται υπό παλαιούς γενιτσάρους για να μάθουν υπό την διδασκαλίαν των να σκοπεύουν, να πυροβολούν, να μεταχειρίζονται την σπάθην, να εξακοντίζουν βέλη, να πηδούν χάνδακας κα ν' αναρριχώνται τείχη. Υποχρεούνται να υπακούουν πάσαν διαταγήν των παλαιών γενιτσάρων, να παρασκευάζουν το φαγητόν των, να σχίζουν ξύλα και να εκτελούν πάσαν αναγκαίαν υπηρεσίαν εφ' όσον διαρκεί ειρήνη. Όταν βαδίζουν εις τον πόλεμον μετά των παλαιών στρατιωτών, καίτοι έχουν καταγραφή εις τους καταλόγους των, υποχρεούνται εν τούτοις να τους υπηρετούν ακόμη, να ιδρύουν τας σκηνάς των και να προσέχουν οπίσω τας καμήλους και ημιόνους τας φορτωμένας τας προμήθειας και τα χρειώδη. Εν περιπτώσει μάχης ή ακροβολισμού βαδίζουν εις την πρωτοπορίαν και προσπαθούν να υπερβούν αλλήλους εις ανδρείαν και καρτερίαν. Ούτε λογίζονται εις τον αριθμό των παλαιών γενιτσάρων πριν ή να δημιουργηθούν ήρωες. Τότε όμως οι νεώτεροι υποχρεούνται να τους υπηρετούν και να τους προσέχουν, ως έπραττον εκείνοι προηγουμένως εις άλλους. Εκ τούτων προέρχονται οι ανδρειότατοι και αγριώτατοι

πολεμισταί τους οποίους κατέχουν οι Τούρκοι και επ' αυτών ο Τούρκος αυτοκράτωρ θέτει την μεγίστην εμπιστοσύνην».⁷¹

Στη δεύτερη πηγή γράφει: «Οι τρεις εκείνοι και πολλοί άλλοι πασάδες, ως και άλλοι κατέχοντες ποικίλα αξιώματα εν Τουρκία-είτε είχαν αιχμαλωτισθή κατά την παιδικήν ηλικίαν, είτε κατά την ανδρικήν και προσηλυτισθή κατόπιν εις το τουρκικόν θρήσκευμα –αν και τέκνα χριστιανών γονέων και πολλοί τούτων διετέλεσαν επί μακρόν εις την χριστιανικήν πίστιν, ούχ ήττον, δεν είναι φιλικώς διατεθειμένοι δια τους Χριστιανούς, είναι δε καταπληκτικόν πως έφθασαν εις βαθμούς τόσον υψηλούς. Διότι εκείνοι διευθύνουν το σύνολο των κτήσεων του Τούρκου αυτοκράτορος, περιέχον πολλά βασίλεια και ηγεμονίες, και κυβερνούν διά της μορφώσεως και αντιλήψεως των, εξ ων εξαρτάται εξ ολοκλήρου η διοίκησης της τουρκικής χώρας. Έκαστος τούτων, εφ' όσον ζη, διατελεί με τας τιμάς του, αλλ' όταν αποθάνη, παν ότι κατέχει – έστω εκατομμύρια – επαναπίπτει εις το αυτοκρατορικόν θησαυροφυλάκιον, διότι ο αυτοκράτωρ λέγει: 'Υπήρξες άνθρωπος μου, όσα πλούτη εκέρδισες προέρχονται εξ εμού και ορθόν είναι μετά τον θάνατόν σου εις εμέ να επανέλθουν'. Τα τέκνα των ουδεμίαν ακίνητον ιδιοκτησίαν κληρονομούν[...]. Ουδέποτε δε ήκουσα να λέγηται περί πασά ή παρετήρησα είτε εις την Κωνσταντινούπολη είτε εις όλην την Τουρκικήν χώραν να εγεννήθη Τούρκος, τουναντίον είναι τέκνα χριστιανών γονέων ή άτομα αιχμαλωτισθέντα κατά την παιδικήν ηλικίαν ή άτομα μεταστραφέντα εις Τούρκους».⁷²

Αλλά και ο Γάλλος εμπορο-περιηγητής J.-B. Tavernier (1605-1689) γράφει: «Αυτοί που κατέχουν αξιώματα είτε στο Σεράι, είτε στην Αυτοκρατορία (εκτός από τους Ευνούχους) προέρχονται όλοι γενικώς από παιδιά αιχμαλωτισμένα στον πόλεμο ή σταλμένα ως δώρο από τους πασάδες και από τα παιδιά του Παιδομαζώματος, που

⁷¹ Παπαρρηγόπουλος, ό.π., σ.64-65.

⁷² Μήτροβιτς, στο: Γούναρης, ό.π., σ.154.

αρπάζουν στην ηλικία των εννέα ή δέκα ετών από την αγκαλιά των μητέρων τους σε όλες τις Επαρχίες που κατακτήθηκαν από του Οθωμανούς Άρχοντες. Και τα πρώτα και τα δεύτερα πρέπει να είναι παιδιά γονέων Χριστιανών».⁷³

Ο Ι. Θολοΐτης το 1585 διηγείται: «Τότε λαμβάνουσιν αυτά τα παιδιά και πορεύονται εις την Κωνσταντινούπολη και βαίνουν και τα ξυρίζουσι τα κεφάλια και όποιο είναι αρχοντόπαιδο και εύμορφο πολύ, του αφήνουν σημάδι από τα μαλλιά του σιμά εις το αυτί και το σημάδι εκείνο λέγεται τζουλούφιον. Εκείνα τα παιδιά όπου τους αφήνουσι το τζουλούφι, τα παίρνει ο αγαρηγός ο μέγας εις το παλάτι του και τα άλλα τα μοιράζονται οι πασάδες και οι άλλοι άρχοντες οι Τούρκοι της Κωνσταντινούπολης, έως να μάθουν τούρκικα να μιλούν. Και μαθαίνουν και το δοζάριον και να τοξεύωσιν ίσα».⁷⁴

Ο Ενετός βάλιος Μ. Ζανε, αναφερόμενος στην εν γένει φορολογία, στο παιδομάζωμα ειδικά και, ακόμη, στη μεταχείριση των υπόδουλων, γράφει ανάμεσα στα άλλα (1594): «Αυτός ο βασιλιάς [ο Σουλτάνος] έχει από αυτούς [τους χριστιανούς] τρεις ιδιαίτερες ωφέλειες: από το χαράτσι για κάθε κεφαλή, κατόπιν από το 'αβαρίς' των ναυτών, που έγινε τακτικός φόρος, ο οποίος μετατρέπεται σχεδόν πάντοτε σε χρήμα, γιατί [οι Οθωμανοί] δεν έχουν εμπιστοσύνη στους χριστιανικούς περά μόνο αν είναι δεμένοι με αλυσίδες[...]. Αλλά ο μεγαλύτερος φόρος είναι η δεκάτη επί των αγοριών που τα κάνουν γενίτσαρους, το νεύρο του στρατού, και πολλούς ακόμα σπαχήδες τιμαριώτες και [σπαχήδες] της Πόρτας. Έτσι, μπορώ να πω πως οι υπόδουλοι Έλληνες χριστιανοί αποτελούν τη βάση και το θεμέλιο αυτής της αυτοκρατορίας, επειδή από αυτούς προέρχεται η αφθονία των σιτηρών, το φυτώριο του στρατού, η αύξηση των εσόδων. Κατόπιν οι υπεύθυνοι για την είσπραξη αυτού του

⁷³ Tarvenier, στο: Γούναρης, ό.π., σ.102-103.

⁷⁴ Ιωάννης Θολοΐτης, στο: Γούναρης, ό.π., σ.155.

φόρου τον αυξάνουν[...] και χρησιμοποιούν μεγάλη σκληρότητα κατά τη διαδικασία της είσπραξης της δεκάτης επί των αγοριών, γιατί οι πατέρες και οι μητέρες, για να κρατήσουν κοντά τους κάποιο από τα πιο αγαπημένα τους παιδιά, δίνουν όσα έχουν και στο τέλος βγαίνουν γελασμένοι, εξαιτίας της κακοβουλίας των υπευθύνων, οι οποίοι παίρνουν και το ένα και το άλλο, εκτός από αυτές τις συνηθισμένες και πάρα πολύ μεγάλες αναστατώσεις και αδικίες τους καθιστούν σαν μισοπεθαμένους και έτσι ενεργούν οι Τούρκοι, για να είναι ασφαλείς από κάποια εξέγερση ή επανάσταση».⁷⁵

Ο Ενετός βάλιος στην Πόλη Μ.-Antonio Tierpolo γράφει στην υπηρεσιακή του αναφορά (1576): «... αυτός ο βαρύς φόρος, όπως είναι επώδυνος για τους πατέρες, εξαιτίας της απώλειας των γιών τους, είναι ωφέλιμος στο Μεγάλο Αυθέντη που τον επιβάλλει. Γι' αυτό είναι λογικό, όσο αυτοί θέλουν να γίνουν Τούρκοι, τόσο ο Μεγάλος Αυθέντης ν' αποφεύγει να τους κάνει, μην επιβάλλοντας έναν τέτοιο βαρύ φόρο παρά μόνο στα χωριά των χριστιανών».⁷⁶

Η τελευταία απόπειρα παιδομαζώματος (τουλάχιστον απ' όσο γνωρίζουμε μέχρι σήμερα) έγινε στη Νάουσα της Μακεδονίας το 1705 όπου και η αντίδραση των Ναουσαίων έλαβε χαρακτήρα επαναστατικού κινήματος. Σύμφωνα με τον Παπαρρηγόπουλο: « Όπως μαρτυρούν έγγραφα του ιεροδικείου Βέροιας, οι κάτοικοι αρνήθηκαν να παραδώσουν τα παιδιά τους και σκότωσαν τους Τούρκους στρατιωτικούς τους εντεταλμένους με τη στρατολογία. Έπειτα περισσότεροι από 100 άνδρες, με επικεφαλή τον αρματολό Ζήση Καραδήμο και τους γιούς του , σχημάτισαν «συμμορία, ύψωσαν τη σημαία της ανταρσίας και άρχισαν να διατρέχουν τα βουνά και τις πεδιάδες στην περιοχή της Βέροιας και της Νάουσας ληστεύοντας και σκοτώνοντας τους μουσουλμάνους της υπαίθρου. Η ανταρσία βέβαια καταπνίγηκε μετά από δυναμική

⁷⁵ Γούναρης, στο: Zane, ό.π., σ.387-388.

⁷⁶ Γούναρης, στο: Tierpolo, ό.π., σ.136.

επέμβαση τουρκικής στρατιωτικής δυνάμεως και όσοι συνελήφθησαν εκτελέστηκαν, παραμένει όμως άγνωστο αν ύστερα από τα γεγονότα αυτά επέμεινε η Πύλη στη στρατολογία χριστιανοπαίδων από τη Νάουσα, γιατί στο αρχείο του ιεροδικείου της Βέροιας δεν βρέθηκε καμιά σχετική διαταγή του σουλτάνου ή του μπεηλέρμπεη της Ρούμελης. Φαίνεται άλλωστε ότι τα δραματικά εκείνα γεγονότα της Νάουσας αποτελούν και τον επίλογο της ιστορίας του παιδομαζώματος στην Οθωμανική αυτοκρατορία».⁷⁷

Στην έρευνα που πραγματοποιήσαμε εντοπίσαμε και κάποια κείμενα της δημοτικής παράδοσης. Τα κείμενα αυτά που συλλέξαμε είναι λίγα στον αριθμό και αποτελούνται σχεδόν μόνο από δημοτικά τραγούδια, ωστόσο είναι πολύ σημαντικά γιατί αποτελούν έναν τομέα δημιουργίας, μέσα από τον οποίο μπορούμε εμείς σήμερα ως αναγνώστες να δούμε καλύτερα τα συναισθήματα που προκαλούσε στις ψυχές των ανθρώπων η επιβολή του Οθωμανικού αυτού θεσμού.

Τα μνημεία αυτά του λαϊκού λόγου είναι τα εξής:

Το πρώτο είναι ένα τραγούδι – κατάρα και προέρχεται από περιοχή της Στερεάς Ελλάδας και αποτελεί παραλλαγή γνωστού ηπειρώτικου:

Ανάθεμά σε, βασιλιά, και τρις ανάθεμά σε

με το κακό που έκανες, με το κακό που κάνεις·

στέλνεις τραβάς τους γέροντες, όλους τους Σπαρτιάνους,

να κάνεις παιδομάζωμα, να κάνεις γενιτσάρους.

5 Κλαιν' οι μανάδες για παιδιά κι οι αδερφές τα' αδέρφια,

κλαίγω κι εγώ και καίγουμε κι ενόσω ζω, θα κλαίγω,

⁷⁷ Παπαρρηγόπουλος, ό.π., σ.65.

πέρσι πήραν το γιόκα μου, φέτος τον αδερφό μου.⁷⁸

Το δεύτερο (τραγούδι –κατάρα κι αυτό) είναι ηπειρωτικό:

Ανάθεμά σε, βασιλιά, και μυριανάθεμά σε
με το σεφέρι πού' καμες τούτο το καλοκαίρι,
πού' κλεισες τα σκαλώματα και 'κλεισες τα δερβένια.
Στη Βέροια πιάνουν τ' άλογα, στις Σέρρες καλιγώνουν
και στα έρημα τα Γρεβενά πεζεύουν και κονεύουν.

Πιάνουν και δέρνουν τ'ς γεροντιές και δέρνουν τους παπάδες.

-Παπά, ψωμί, παπά, κρασί, παπά, ταή τ' αλόγου·
παπά, και κόρη -v- έμορφη, μικρά γιανιτσαρούδια.

-Εμείς ψωμί και εμείς κρασί κι εμείς ταή τ' αλόγου·
εμείς κόρη δεν έχουμε, μικρά γιανιτσαρούδια,
μόνο της χήρας ο υγιός, οπού' ναι γιανιτσάρος.

-Δίκαιος που'σαι, αφέντη μου, και δίκαια να μας κρίνεις:

Στο πρώτο παιδομάζωμα πήραν τον αδερφό μου,
ξεστερινά τον άντρα μου και τώρα τον υγιό μου.

-Για πες μας τα σημάδια του, σημάδια του κορμιού του.

⁷⁸ Γεώργιος Παχτικός, *260 δημωδη ελληνικά άσματα της Μικράς Ασίας...*, Αθήνα: τύποις Π. Σακελλαρίου, σ. 145.

-Είχεν ελιά στο μάγουλο, ελιά στην αμασχάλη.

-Κυρά μου, εγώ είμαι ο άντρας σου, εγώ είμαι ο καλός σου.⁷⁹

Το τρίτο προέρχεται από τη Θεσσαλία:

Ένας πασάς κατέβαινε από μέσα από την πόλη,

μηδέ σε χάνι πέζεψε μηδέ σε γεροντάδιο,

μόν' πήγε και ξεπέζεψε στις χήρας το παλάτι.

-Γοργά ψωμί, γοργά κρασί, γοργά καλό ποσφάι,

γοργά και τα παιδάκια σας, να γίνουν γιαντισάροι.

-Γοργά ψωμί, γοργά κρασί, γοργά καλό προσφάι

εμείς παιδιά δεν έχουμε, να γίνουν γιαντισάροι.

-Φέρτε της χήρας το παιδί πού' ναι γραμματισμένο.

-Και πάνε και τον έφεραν' πό μέσ' άπ' τ' Άγιο Βήμα,

με τα μαλλάκια ξέπλεγα, με το χαρτί στα χέρια.

-Πααίνει κι η μάνα του κοντά, κοντά παρακαλώντας:

Τί είν' το κακό πού γίνηκε σε μένα την καημένη;

Στην πρώτη τη γενιτσαριά πήραν τον αδερφό μου,

στη δεύτερη τον άντρα μου και τώρα τον υγιό μου.⁸⁰

⁷⁹ Γούναρης, ό.π., σ.214.

Τέταρτο ποίημα:

-Άσπρε σταυραετέ, πανώρια γερακίνα,
τί είδες, τί άκουσες εκεί ψηλά που τρέχεις;
-Θάλασσες πικρές, καράβια βουρκωμένα,
Σέρνει ο Ταρτάρης εννιά αδελφούς δεμένους
σε μιαν άλυσο, σε μια μακριά αλυσίδα.
-Να κι η μάνα τους, η μάνα των παιδιώνε.
«Αφέντη Τάρταρη κι αφέντη των παιδιών μου,
χάρισε κι εμέ κανένα απ' τα παιδιά μου,
το μικρότερο, το μεγαλύτερό μου,
το γραμματικό, τα φύλλα της καρδιάς μου.»⁸¹

Πέμπτο ποίημα: Θεσσαλικό ποίημα, με θέμα μια άγνωστη εξέγερση κατοίκων της περιοχής του Πηλίου(Μακρυνίτσας), εξαιτίας του παιδομαζώματος και μόνο:

Γράμμα τρανό μου στείλανε, φερμάνι απ' το ντοβλέτι
να στείλω νιους να γίνουμε γενίτσαροι στη πόλη,
να 'χουνε άλλονε θεό, Χριστό να μην πιστεύουν,
τους άγιους να μην προσκυνούν, την Παναγιά να βρίζουν.

⁸⁰ Γούναρης, ό.π., σ.214.

⁸¹ Ό.π., σ.215.

Στέλνω τζοβάπ' στο βόιβοντα με τζοχαντάρη Τούρκο
κι άλλο τζοβάπ' στο Δέσποτα κι άλλο στον Πατριάρχη
τους λέω: “νιους γυρεύουνε, γιανίτσαρους να κάνουν,
να σφάζουνε τους Χριστιανούς, το αίμα τους να πίνουν”.

-Τί γράφεις δημογέροντα, κοτζάμπασ', τί μου λέγεις;,
μου γράφει τότε ο βόιβοντας στο αρτζοχάλι μέσα.
“Λες, τάχα, πώς γενίτσαροι δε θέλουνε να γίνουν
ογλάνια από το σέμι σου και από τα χωριά σου;

-Στέλνει ο βοϊβόντας τζοχαντάρ' απάν' στη Μακρυνίτσα
το δημογέροντα να φερ', κεφίλη να τον έχει,
τους νιούς να στέλνει στο Ντιβάν', γιανίτσαροι να γίνουν.

-Κλαίνε manάδες, αδελφές, αδέλφια, πατεράδες,
κλαίει κι ο δημογέροντας, κλαιν' κι οι κοτζαμπάσηδες
και όρκο δίνουν όλοι τους, ζορμπάδες παν να γίνουν
να ζήσουν μέσα στα βουνά, αζάτι να' χουν αιώνιο.⁸²

Έκτο δημοτικό τραγούδι

Ανάθεμά σου Βασιλιά και τρις ανάθεμά σε,

⁸²Γούναρης, ό.π., σ.264.

με το κακό που έκανες, με το κακό που κάνεις.

Στέλνεις, δένεις τους γέροντες, τους πρώτους τους παπάδες να μάσεις παιδομάζωμα,
να κάνεις γενιτσάρους.

Κλαιν' οι γοναίοι τα παιδιά κ' οι αδελφές τα' αδέλφια,

κλαίγω κ' εγώ και καίγομαι και όσο θα ζω θα κλαίγω.

Πέρσι πήραν τον γιόκα μου, φέτος τον αδελφό μου.⁸³

.Εβδομο δημοτικό τραγούδι

-Τώρα ' ναι Μάης κι άνοιξη, τώρα 'ναι καλοκαίρι,

τόρα κι ο σκλάβος του αφεντού, παιδιά θέλει ν μάσει,

παιδιά, και παιδομάζωνε, να 'ναι γραμματισμένα.

- «Εμείς παιδιά δεν έχουμε, να 'ναι γραμματισμένα,

μόνον της χήρας τον υγιό, που 'ναι γραμματισμένος».

-Γράφουν γραμμά και προβοδούν, γράφουν γραμμά κι στέλνουν:

«Σε σένα χηροπούλα μου, σε σένα παπαδιά μου,

σε σε να 'ρθει το γραμμ' αυτό, που 'ναι γραμματισμένος»

-«Δεν είναι κρίμα κι αδικία, δεν ειν' μεγάλο κρίμα,

ήλθε το πρωτομάζωμα, πήραν το αδελφό μου,

⁸³Φωτιάδης, ό.π., σ. 147.

ήλθε το στειρομάζωμα, πήραν και τον υγιό μου».

Στρατωνίκη (μετεφέρθη εξ Ιερισσοῦ). Ἄδεται ὑπὸ των κορασίδων εἰς την «
κούνιαν» του Πάσχα.⁸⁴

Ὅγδοο δημοτικό τραγούδι

-Μωρή Δεροπολίτισσα,
αυτοῦ που πας στην εκκλησιά
βάνεις την τσούπρα σ' ομπροστά
φορεῖ το φέσι της στραβά.
Αυτοῦ που πας στην εκκλησιά
για μας μετάνοια κάνε μια,
[να] μη μας πάρει η Τουρκιά,
μας γράψει στη Γενιτσαριά
και μας παν' εἰς τον κισλά
ωσάν τ' αρνιά την πασχαλιά.

Γύρισμα: Μωρ' καημένη-ζήλε-ζηλεμένη⁸⁵

⁸⁴ Γούναρης, ό.π., σ.304.

⁸⁵ Ό.π., σ.305.

Ένατο δημοτικό τραγούδι:

-Άλλοτε τον παλιόν καιρό και το παλιό ζαμάνι
παίρνουν παπάδες και κρεμμούν, γερόντους και τσεντσεύουν,
παίρνουν των μάννων τα παιδιά και τα πάνουν στην Πόλη.

Τότε στο πρωτομάζωμα πήραν τον αδερφό μου
και στο δευτερομάζωμα μου πήραν τον υγιό μου.⁸⁶

Συγγενικά με το παιδομάζωμα είναι τα παρακάτω τρία τραγούδια με θέμα τα νιζάμια. Πρόκειται για τακτικούς Οθωμανούς στρατιώτες κατ' αντιδιαστολή προς τους άτακτους βασιβουζούκους και τους γενιτσάρους. Συγκέντρωσαν το Nizami Cedit (τη Νέα Τάξη), που δημιούργησε το 1793 ο μεταρρυθμιστής σουλτάνος Σελίμ Γ' (1789-1807), για να υποκαταστήσει τους γενιτσάρους. Ο στρατός αυτός διαλύθηκε και ο σουλτάνος καθαιρέθηκε από τους επαναστατημένους γενιτσάρους.

Πρώτο δημοτικό τραγούδι

Ανάθεμα την ώρα και την κακοχρονιά
που βγήκε το νιζάμι και μάσαν τα παιδιά.
Πήραν από το κάστρο κι από τον κασαμπά,
πήραν κι από το Γάνο δύο λεύτερα παιδιά.
Μάννα, μπαμπά δεν έχουν για να τα κλάψουνε,

⁸⁶ Γούναρης, ό.π. σ.305.

έχουν 'πο μια 'δερφούλα θα κάμουνε νταβά⁸⁷

Δεύτερο δημοτικό τραγούδι

-«Μωρέ παιδιά χασιώτικα, παιδιά του Σατραζέμη,

μην είδατε τον Μίν πασά, το γιό του Σατραζέμη;»

-«Ν' εμείς εγές τον είδαμε, προγές το βράδου βράδου,

Στο Μαζαράκι δείπνησε, στου Γκιώνη κάνει γιόμα,

στον πάτο, στον ξερόβαλτο ρίχνει και τα τσαντίρια».

-Οι γ' Αρβανίτες του 'κρίναν από τα καραούλια:

«Πού πας, αφέντη Μίν πασά και γιέ του Σαρατζέμη;»

-«'Μένα με στέλνει ο βασιλιάς, νιζαμί να σας μάσω».

-«N-εμείς παιδιά δε δίνουμε, νιζαμί να τα πάρεις».

-Και τη Δευτέρα το πρωί ανοίγουν το σεφέρι,

γιομίζουν οι στράτες αίματα, οι άκρες παλικάρια.⁸⁸

Τρίτο δημοτικό τραγούδι

Εβγήκαν τα νιζάμια, να πάρουνε παιδιά.

Δεν πήραν απ' την Πόλη ουδέ απ' τα νησιά,

μον' πήραν απ' την Κόντζα δύο έμμορφα παιδιά.

⁸⁷Γούναρης, ό.π., σ.306.

⁸⁸ Ο.π., σ.306.

Το ένα το γλύτωσαν με δώδεκα πουγγιά,

το άλλο το εστείλαν κάτω στη Βενετιά⁸⁹

⁸⁹ Παχτικός, ό.π., σ. 145.

Γ. Η θετική στάση συγγραφέων-ιστορικών προς το θεσμό του παιδομαζώματος

Πολλοί συγγραφείς – ιστορικοί, κυρίως σύγχρονοι, αγνοώντας τα ιστορικά γεγονότα, γενικεύοντας πληροφορίες και ερμηνεύοντας εσφαλμένα διάφορα γεγονότα, γράφουν με ακρισία και σκοπιμότητα καταλήγοντας σε αναντιστοιχία με την αλήθεια. Αυτό συμβαίνει και στο δικό μας θέμα προς διερεύνηση και θεωρώ σκόπιμο για ευνόητους λόγους να αναφέρω χωρίς να ασκήσω κριτική κάποιες τέτοιες θετικά προσκείμενες απόψεις αυτών των ιστορικών-συγγραφέων προς το θεσμό του παιδομαζώματος.

Ο Φίνλεϋ, λοιπόν, γράφει: *«Στις κατακτημένες χώρες είχε επιβληθεί ο φόρος του παιδομαζώματος που πληρωνόταν από τους Έλληνες με τόση κανονικότητα και τόσο λίγους γογγυσμούς, όσο και οποιοδήποτε άλλο από τα φορολογικά βάρη που τους είχαν επιβληθεί[...]. Δεν υπάρχει καταπληκτικότερο πράγμα στη μακρόχρονη ιστορική περίοδο της κατάπτωσης του ελληνικού γένους, και το αναφέρω με μεγάλη μελαγχολία, από την απάθεια με την οποία υποτάχτηκε σ' αυτήν την απάνθρωπη υποχρέωση. Είναι πραγματικά ακατανόητο, πως ένας λαός, που ακόμη και στη χειρότερη παρακμή των πολιτικών τυχών του διατήρησε σε σημαντικό επίπεδο τη λογοτεχνική κουλτούρα του, δείχνει την έσχατη αδιαφορία για τα αισθήματα του ανθρωπισμού, ενώ μένει τον ίδιο καιρό προσηλωμένος με απεγνωσμένη ενεργητικότητα σε τοπικά συμφέροντα ή εγωϊστικές προλήψεις, θρησκευτικές και λαϊκές. Ενώ τα κεφάλια του πυρώνονταν από φανατισμό, οι καρδιές τους ήταν κρύες απέναντι στα αισθήματα της φιλανθρωπίας και βυθίστηκαν σχεδόν χωρίς αντίσταση στη χαμηλότερη βαθμίδα κατάπτωσης που έπεσε ποτέ μια φυλή. Η τουρκική φυλή ποτέ δεν έκανε μεγάλη πρόοδο στον αποικισμό της*

Ευρώπης, αν και οι επαρχίες της ελληνικής αυτοκρατορίας ήταν σχεδόν άδειες από πληθυσμό την εποχή της κατάκτησης. Γι' αυτό, αν οι Έλληνες αντιστέκονταν στην πληρωμή με κάποια ρωμαλεότητα, θα έσωζαν την τιμή τους από ένα στίγμα που θα μείνει τόσο ανεξίτηλο, όσο θα μείνει αιώνια και η δόξα της αρχαίας Ελλάδας. Μερικά αισθήματα ανθρωπιάς και κάποιο συνηθισμένο θάρρος θα ήταν αρκετά για να εμποδίσουν τους Οθωμανούς Τούρκους να αποκτήσουν τη στρατιωτική εκείνη φήμη που περιβάλλει μ' ένα φωτοστέφανο δόξας τη δύναμη των σουλτάνων. Θα έπρεπε να προτιμήσουν την εξολόθρευση από την ατίμωση του να ανατρέφουν νεοσυλλέκτους για να εξαπλώνουν την κυριαρχία του μωαμεθανισμού. Και η αξία της ελληνικής ορθοδοξίας για τη διαμόρφωση των ηθικών συναισθημάτων των χριστιανών πρέπει σ' ένα βαθμό να εκτιμηθεί από το γεγονός ότι δύο ολόκληρους αιώνες ο ελληνικός πληθυσμός, αν και βρισκόταν εντελώς κάτω από την καθοδήγηση του ορθόδοξου κλήρου, συνέχιζε να πληρώνει αυτό το φόρο χωρίς πολλούς γογγυσμούς. Ο Μωάμεθ Β' εξασφάλισε τις υπηρεσίες του ανωτέρου κλήρου αποκαθιστώντας έναν ορθόδοξο πατριάρχη στην Κωνσταντινούπολη και χρησιμοποίησε την ιεραρχία της ελληνικής εκκλησίας σαν όργανο της οθωμανικής αστυνομίας». ⁹⁰

Ο ίδιος ιστορικός γράφει: «Τα υλικά πλεονεκτήματα, που απολάμβανε όγκος του ελληνικού πληθυσμού στις αρχές της οθωμανικής κυριαρχίας, συμφιλίωσαν γρήγορα το λαό με τους μουσουλμάνους κυρίους του κι αυτή ακόμη η δεκάτη των αρσενικών παιδιών του δεν θεωρούνταν παρά πολύ μεγάλο τίμημα γι' αυτήν την αυξημένη ασφάλεια. Ένα μόνο παιδί από κάθε οικογένεια στελνόταν στα σκοτάδια του μωαμεθανισμού, σαν εξιλαστήριο θύμα για τη συντήρηση των μέσων ζωής μιας χριστιανικής γενιάς. Η ημεράδα και η σιωπή που έδειξε ο ελληνικός πληθυσμός, με την

⁹⁰Γεώργιος Φίνλεϋ, *Ιστορία της Τουρκοκρατίας και της Ενετοκρατίας στη Ελλάδα*, Αθήνα: Εκδ. Πυξίδα, σ.200.

υποταγή του σ' αυτήν την σκληρή απαίτηση δύο ολόκληρους αιώνες, είναι η ισχυρότερη απόδειξη της κατάπτωσής του».⁹¹

Επίσης ο Γάλλος ιστορικός F. Grenard γράφει: «Όσο αφορά στη στρατολογία των χριστιανοπαίδων της αυτοκρατορίας, κυβερνητικές επιτροπές την ενεργούσαν κατά ορισμένες εποχές σε συνεργασία με τους επικεφαλής των Κοινοτήτων. Εξαιρούσαν τα αγόρια που είχαν υποχρεώσεις και δεσμεύσεις οικογενειακές και οικονομικές και διάλεγαν τα καλύτερα. Ως επί το πλείστον οι φτωχοί γονείς τα παρέδιδαν θεληματικά, για ν' απαλλαχτούν από αυτά και να τους δώσουν μια θέση προνομίουχα. Κάποτε γι' αυτό το λόγο οι μουσουλμάνοι γείτονες τους πλήρωναν, για να δώσουν στη θέση τους τα δικά τους παιδιά. Το πιο σκληρό ήταν ότι οι νεοσύλλεκτοι ήσαν χαμένοι(όσο αφορά την οικογένεια και τη θρησκεία τους), όχι γιατί τους εξανάγκαζαν ν' αλλαξοπιστήσουν, αλλά γιατί η επίδραση του περιβάλλοντος [και] το ενδιαφέρον για τη σταδιοδρομία τους οδηγούσαν εκεί αναπόφευκτα. Άλλωστε η δουλεία δεν επιδεχόταν καμία ταπείνωση. Ο σκλάβος είχε περισσότερη και καλύτερη μεταχείριση απ' όση ένας χωρικός μέσα στη δυτική κοινωνία, δεν είχε το μειονέκτημα να είναι κλεισμένος σε μια τάξη κατώτερη».⁹²

Αλλά και ο N. Weissmann στη διδακτορική του διατριβή αποφαίνεται: «Μερικοί χριστιανοί προσπαθούν ν' αποτρέπουν με όλα τα μέσα την τύχη που απειλούσε τα παιδιά τους. Επειδή μόνον οι ανύμφευτοι είχαν την πιθανότητα να στρατολογηθούν, πάντρευαν τα' αγόρια τους σε μικρή ηλικία. Ο κανόνας ήταν να μην παίρνουν, παρά μόνο χριστιανόπουλα, γι' αυτό κάποτε μετέστρεφαν θρησκευτικά τα παιδιά τους, για να τα απαλλάζουν από αυτή τη στράτευση. Πρέπει όμως να πούμε επίσης ότι πολλοί υποτάσσονταν χωρίς αντίσταση στη αρπαγή των παιδιών τους. Η ευκολία που είχαν οι νεοσύλλεκτοι να φτάσουν, αφού θα περνούσαν από ειδικά

⁹¹ Φίνλεϋ, ό.π., σ.201.

⁹² Fernard Grenard, στο: Γούναρης, ό.π., σ.202.

σχολεία, στα πιο ψηλά λειτουργήματα, όχι μόνο στρατιωτικά, αλλά διοικητικά και πολιτικά, εξηγεί αυτήν την ευπείθεια, και έβλεπε κανείς ακόμη συχνά Οθωμανούς να προσπαθούν να βάλουν κρυφά στη θέση των παιδιών των χριστιανών τα δικά τους παιδιά, για να τα κάνουν να καρπωθούν τα πλεονεκτήματα και τα προνόμια που είχαν οι Γενίτσαροι».⁹³

Συνεχίζοντας παραθέτουμε την γνώμη του Οθωμανού ιστοριογράφου Ahmed Djevad Bey: «Στην αρχή, με υποκίνηση τω ιερέων, δημιουργήθηκε μια δυσαρέσκεια στους χριστιανούς που υπόκεινταν σ' αυτή τη στρατολογία. Αλλά όταν αργότερα πληροφορήθηκαν ότι όσοι μπήκαν σ' αυτή τη στατιωτική υπηρεσία έφτασαν σε υψηλές θέσεις και απέκτησαν τη βεβαιότητα πως η Κυβέρνηση δεν έκανε καμιά διάκριση μεταξύ Μουσουλμάνων και Χριστιανών, καθένας έσπευδε να επιτύχει την είσοδο του παιδιού του σ' αυτή τη στρατιωτική υπηρεσία, χωρίς να περιμένει τη στρατολογία. Έτσι, εκτός από την ιδιότητα του στρατιώτη, επειδή εντασσόταν με το *devsirme*, αποκτούσε μια άλλη, αυτήν του εθελοντή».⁹⁴

Ο ιστορικός Δ. Κιτσίκης προχωρεί ακόμη πιο πέρα. «Ο Μουσουλμάνος, γράφει ήταν που, το δεύτερο μισό του 14^{ου} αι., πρώτος ίδρυσε το σώμα των δούλων της Πύλης, των καπικουλλάρι. Στόχος των σουλτάνων ήταν ν' αποδεσμευθούν από την επιρροή της αριστοκρατίας και των θρησκευτικών ομάδων και να βασίσουν τη απόλυτη εξουσία τους πάνω σε μια ελίτ, που να τους είναι αφοσιωμένοι ψυχή και σώματι. Έπρεπε αυτοί οι άνθρωποι να κόψουν τους δεσμούς τους με την οικογένεια τους, το χωριό τους, τη θρησκεία τους και τελείως αναγεννημένοι να μην έχουν άλλον υλικό και συναισθηματικό δεσμό από το πρόσωπο του αυτοκράτορα. Υπό τον όρο αυτό, γίνονταν η ελίτ της άρχουσας τάξης και δέχονταν από τα χέρια του πατέρα και ευεργέτη τους,

⁹³ N. Weissman, στο: Γούναρης, ό.π., σ.202.

⁹⁴ Ahmed Djevad Bey, στο: Γούναρης, ό.π., σ.202.

δηλαδή του μονάρχη, την εξουσία και τις τιμές. Οι προνομιούχοι αυτοί υπήρξαν κατ' αποκλειστικότητα 'Έλληνες' (Ρωμηοί), δηλαδή μόνον χριστιανοί ορθόδοξοι. Η απόφαση που χρησιμοποιήθηκε, για ν' αρνηθεί ο σουλτάνος τη στρατολόγηση των μουσουλμάνων, ήταν πως δεν ήταν δυνατόν να γίνει δούλος ο γιός ενός πραγματικού πιστού του Προφήτη[...]. Η τυποποιημένη εικόνα της Ελληνίδας μάνας που βλέπει το βάρβαρο Τούρκο αφέντη να της παίρνει το παιδί από την αγκαλιά, για να το μετατρέψει σε γενίτσαρο, εικόνα που πήρε τη συγκεκριμένη τραγική της μορφή με τη άνοδο του εισαγόμενου δυτικού εθνικισμού στη φραγκοποιημένη Ελλάδα, παραμορφώνει τελείως ένα φαινόμενο που αναπτύχθηκε στην ενδιάμεση περιοχή στην προεθνικιστική περίοδο, όταν τέτοιου είδους εθνικιστικές αντιδράσεις δεν υπήρχαν... Για να μην αποδιοργανωθούν το εμπόριο και η βιομηχανία, οι νεαροί της Πόλης, των μεγάλων πόλεων και οι γιοί των βιοτεχνών στην ύπαιθρο αποκλείονταν. Παρά ταύτα χριστιανικές ακόμη και μουσουλμανικές οικογένειες των πόλεων πληρώνανε μεγάλα ποσά σε ελληνικές αγροτικές οικογένειες, για να υιοθετήσουν τα παιδιά τους, με την ελπίδα ότι θα συμπεριλαμβάνονταν στο παιδομάζωμα... Το παιδομάζωμα στην περίοδο της ακμής του δεν ήταν ούτε καθ' αυτό παιδομάζωμα υπό την έννοια στρατολογήσεως μικρών παιδιών [...] ούτε στην ουσία υποχρεωτικό, διότι α') ο αριθμός των νεοσυλλέκτων ήταν πάρα πολύ μικρός[...] β') Οι νεοσύλλεκτοι δεν ήταν, όπως λανθασμένα επιστεύετο, κάτω των 5 ετών. Ήταν μεταξύ 8 και 18 ετών [...]. Η θρησκευτική και εθνική τους προσωπικότητα είχε ήδη κατά το πλείστον σχηματισθεί, γι' αυτό και οι περισσότεροι πρωθυπουργοί, υπουργοί και γενίτσαροι παρέμεναν ουσιαστικά Ρωμηοί στην ψυχή...»⁹⁵

Αλλά και ο άλλοτε πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας T. Ozal γράφει:

«Θα ήθελα να εξηγήσω[...] το σύστημα της στρατολόγησης των χριστιανοπαίδων

⁹⁵ Δημήτρης Κιτσίκης, *Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σ.89-92.

(devsirme), γιατί είναι θέμα ψόγων, που έγινε αντικείμενο πλατιάς εκμετάλλευσης. Χάρη σε αυτό ακριβώς το σύστημα έγινε δυνατό(έχοντας υπόψη το γεγονός ότι ένα σημαντικό τμήμα του οθωμανικού πληθυσμού ήταν ελληνορθόδοξο), από τη μια να επιτύχουν να έχει η χώρα εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια (υποχρεώνοντας μόνο ένα όσο το δυνατό μικρότερο τμήμα χριστιανών ν' αλλάζει θρησκεία) και από την άλλη να χρησιμοποιούν τα talenta αυτών των κοινοτήτων στη διακυβέρνηση του κράτους.... Είναι ανακριβές να ισχυρίζεται κανείς ότι οι Οθωμανοί κατέφυγαν στη βία για να στρατολογήσουν γενίτσαρους. Το αντίθετο μάλιστα, οι οικογένειες επιδίωκαν με το ζόρι ή με τη δωροδοκία τη στρατολόγηση των παιδιών τους, επειδή οι σταδιοδρομίες που ανοίγονταν με αυτόν τον τρόπο ήταν πολύ επιθυμητές... Ούτε είναι αλήθεια ότι στρατολογούσαν πεντάχρονα παιδιά. Η κανονική ηλικία κυμαίνονταν μεταξύ δεκατεσσάρων και δεκαοχτώ ετών, σε μια εποχή που ο γάμος ήταν πολύ συνηθισμένος σ' αυτήν την ηλικία, δε στρατολογούσαν παρά μόνο τους αγάμους. Οι στρατευμένοι παρακολουθούσαν μια ιδιαίτερη εκπαίδευση. Όσοι πετύχαιναν, γίνονταν κρατικοί υπάλληλοι, οι υπόλοιποι γενίτσαροι...».⁹⁶

Στο βιβλίο «Η Οθωμανική Αυτοκρατορία» των Μπουργκέσκου Μπογκταν κ' Μπερκταν Χαλίλ που κυκλοφόρησε το 2005 και έχει ως στόχο την συμφιλίωση των λαών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης υπάρχει αναφορά στο παιδομάζωμα ως θεσμό. Οι συγγραφείς του βιβλίου αναφέρονται στο παιδομάζωμα παραθέτοντας 2 πηγές. Σε αυτές τις 2 πηγές υπάρχει περιγραφή από δύο ανθρώπους του παιδομαζώματος.

Στην πρώτη πηγή ο Γκεόρκι Νόβι της Σόφιας(1539) περιγράφει τη ζωή του: «Αυτό έλαβε χώρα στη διάρκεια του άθρησκου, αχρείου και ρυπαρού Τούρκου βασιλιά Σελίμ. Μυστικά, με κάποιου είδους πονηριά, στον τρίτο χρόνο της βασιλείας του, έστειλε αγγελιοφόρους και υπαλλήλους σε όλες τις περιφέρειες πολλών βασιλείων και

⁹⁶Turgut Ozal, στο: Γούναρης, ό.π., σ.204.

τους διέταξε να πάνε με συνοδεία στρατιωτών σε περιοχές που ζούσαν Χριστιανοί. Και αν έβρισκαν τρεις γιούς σε μια χριστιανική οικογένεια, έπαιρναν τους δύο για τον βασιλιά τους. Το έκαναν αυτό σύμφωνα με τις διαταγές του βασιλιά, τους έκαναν περιτομή σύμφωνα με την αμαρτωλή θρησκεία των Σαρακηνών(ενν. μουσουλμάνων) και τους μάθαιναν το παραπλανητικό βιβλίο του Ιμάμη. Μετά από αυτό, ο βασιλιάς έδινε διαταγή να τους εκπαιδεύσουν σε όλες τις στρατιωτικές δεξιότητες: στην τέχνη της μάχης και στην ιππασία. Ο βασιλιάς τους εγγυούταν μεγάλες τιμές, όταν έφταναν στην ωριμότητα και τους αποκαλούσαν γενίτσαρους. Και τυφλώνονταν τόσο, ώστε φέρονταν άσχημα ακόμη και στους ίδιους τους γονείς τους, τις μανάδες και τους πατεράδες τους, άρχιζαν να σκοτώνουν τους Χριστιανούς με φριχτούς τρόπους και έτσι γίνονταν χειρότεροι και από τους Σαρακηνούς».⁹⁷

Στην δεύτερη πηγή ο Λουτφί πασάς αναπολεί την σταδιοδρομία του από την εποχή που στρατολογήθηκε μέσω του συστήματος του ντεβσιρμέ.

«Ο συγγραφέας αυτής της πραγματείας είναι ο ταπεινότερος δούλος του θεού, ο Λουτφί πασάς, γιός του Αμπντουλμουίν. Χάρη στη γενναιοδωρία των σουλτάνων, εγώ, ο ταπεινός ανατράφηκα στο εσωτερικό του Σαράι τον καιρό του μακαρίτη Σουλτάνου Βαγιαζήτ (που βρίσκεται σήμερα στον παράδεισο). Στη διάρκεια αυτής της Οθωμανικής δυναστείας, επιδείκνυα άριστη συμπεριφορά απέναντι στους σουλτάνους από αγάπη στο θεό και όσο βρισκόμουν στο εσωτερικό Σαράι, μελέτησα πολλά είδη επιστημών. Κατά την ενθρόνιση του [...] Σουλτάνου Σελίμ, άφησα τη θέση του τσοχαντάρη [cuhadar: υπεύθυνος για τις στολές του σουλτάνου] και μπήκα στην εξωτερική υπηρεσία ως μουτεφερρικά [muteferrika: αυλικός] με 50 ακτσέδες την ημέρα. Μετά υπηρέτησα ως καπουτζήμπασης [karici: επικεφαλής των ανθρώπων που φύλαγαν τις εισόδους των

⁹⁷ Μπουργκέσκου Μπογκντάν κ' Μπερκτάν Χαλίλ, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία*, Θεσσαλονίκη: CDRSEE, σ.62.

ανακτόρων], *μιρ-αλέμ* [*mir alem*: φύλακας των συμβόλων], *σαντζάκμπεης* [*sancakbeyi*: διοικητής *σαντζακιού*] της *κασταμονής μπεηλέρμπεης* [*beylerbeyi*: γενικός διοικητής] του *Καραμαί* και της *Άγκυρας* και τέλος, την εποχή του σουλτάνου μας *Σουλεϊμάν*, μου εμπιστεύτηκαν τις θέσεις του *βεζίρη* και του *μεγάλου βεζίρη*. Όταν εγώ, το ταπεινό και ασήμαντο υποκείμενο, άφησα το *Σαράι*, συνεργάστηκα με πολλούς *Ουλεμάδες* (νομοδιδάσκαλος, θεολόγος και ερμηνευτές του μουσουλμανικού δικαίου), *ποιητές* και *ανθρώπους* του πολιτισμού και *επιδίδωξα* να βελτιώσω το χαρακτήρα μου *θέτονται όλες μου τις ικανότητες στην υπηρεσία των επιστημών*». ⁹⁸

Τέλος, οι συγγραφείς του βιβλίου περιγράφουν το παιδομάζωμα με τον εξής τρόπο: «Όποτε εισέβαλαν σε μια χώρα και κατακτούσαν το λαό της, ακολουθούσε αμέσως μετά από αυτούς ο βασιλικός γραφέας ο οποίος έπαιρνε όλα τα αγόρια για *γενιτσάρους*. Για κάθε αγόρι έδινε πέντε χρυσά νομίσματα (*δουκάτα*) και τα έστελνε μέσω της θάλασσας στην *Ανατολή*, όπου και έμειναν. Γύρω στα 2000 αγόρια πήραν με αυτόν τον τρόπο. Κι αν ο γραφέας δεν κατάφερνε να βρει αρκετά αγόρια στους εχθρούς, τότε *συγκέντρωνε* από την χώρα, από κάθε χωριό, σε αναλογία με τον πληθυσμό του, όλους τους νεαρούς *χριστιανούς*. Τα αγόρια που έπαιρναν από τη χώρα του τα έλεγαν *τσιλικ* (*cilik*). Μπορούσαν να διαθέτουν την περιουσία τους, μετά το θάνατό τους, σε όποιον ήθελαν. Τα αγόρια όμως που έπαιρναν από τους εχθρούς τα ονόμαζαν *πεντζίκ*(*pencik*)»⁹⁹.

⁹⁸ Μουργκέσκου Μπογκνταν κ' Μπερκτάν Χαλίλ, ό.π., σ.64.

⁹⁹ Ο.π., σ.62.

Συμπέρασμα

Κλείνοντας την εργασία αυτή καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το παιδομάζωμα προκάλεσε σοβαρή αφαίμαξη του Ελληνισμού. Επί δύο περίπου αιώνες, από τα μέσα του 14^{ου} αιώνα έως και τα μέσα του 16^{ου} αιώνα, ένα μεγάλο μέρος του Ελληνισμού εκτουρκίζεται. Αυτή την αιμορραγία του Ελληνικού πληθυσμού και την σημασία της την κατανοούμε καλύτερα όταν σκεφτούμε ότι τα παιδιά που στρατολογούνταν ήταν τα πιο θαρραλέα, ωραία, ρωμαλέα και με την καλύτερη σωματική διάπλαση σε σχέση με τα παιδιά της ηλικίας τους. Ο κίνδυνος εκφυλισμού και ερήμωσης της Βαλκανικής χερσονήσου ήταν μεγαλύτερος από ποτέ, λόγω της κατάστασης που είχε δημιουργηθεί, οδηγώντας τους χριστιανούς κατοίκους της μπροστά σε δυο «δρόμους». Ο πρώτος ήταν να εξισλαμιστούν ή να προσποιηθούν ότι εξισλαμίζονται και ο δεύτερος να φύγουν με την κινητή τους περιουσία στα πλησιέστερα εδάφη χριστιανικών κρατών.

Στις κακουχίες που δημιούργησε το παιδομάζωμα πρέπει να εντάξουμε τις σφαγές, τους εξανδραποδισμούς, τις ακούσιες ή εκούσιες εξωμοσίες, την ανάγκη προσαρμογής των κατοίκων στις νέες σκληρές συνθήκες ζωής, τις ηθικές και υλικές δυσκολίες, τους θανάτους και την ερήμωση και μείωση του πληθυσμού των βαλκανικών χωρών. Όπως γίνεται αντιληπτό όλες αυτές οι κακουχίες οδηγούν στον εκμουςουλμανισμό και εκτουρκισμό με γοργό ρυθμό των Ελλήνων της Βαλκανικής χερσονήσου.

Την δημογραφική αιμορραγία του Ελληνικού πληθυσμού την κατανοούμε καλύτερα από όσα γράφουν οι ιστορικοί για τον αριθμό των παιδιών που αρπάχτηκαν κατά την περίοδο που εφαρμόζεται το παιδομάζωμα, όπως είδαμε παραπάνω.

Από την ακριβώς αντίθετη πλευρά ορισμένοι, κυρίως σύγχρονοι, ιστορικοί, όπως είδαμε και στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας μου, βασιζόμενοι στο ότι οι εξισλαμισμένοι χριστιανοί και ιδίως οι Έλληνες κυρίως μέσω του παιδομαζώματος κατά τον 14^ο και 15^ο αιώνα είναι εκείνοι που γίνονται τα σπουδαιότερα στελέχη και ερείσματα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας δηλαδή οι ανώτεροι στρατιωτικοί και πολιτικοί αξιωματούχοι του κράτους πιστεύουν ότι το παιδομάζωμα ήταν ένας θεσμός κοινωνικής κινητικότητας της εποχής εκείνης, φέρνοντας χριστιανούς από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα σε θέσεις κλειδιά του οθωμανικού κράτους. Είναι όμως έτσι τα πράγματα;

Το κυριότερο αντεπιχείρημα στην άποψη αυτή είναι ο τρόπος αυτός καθ' αυτός που γινόταν το παιδομάζωμα. Όπως είδαμε και στα προηγούμενα κεφάλαια, τα παιδιά αρπάζονταν με την βία με πολλούς και ποικίλους τρόπους και στη συνέχεια οδηγούνταν στην Κωνσταντινούπολη. Από εκείνη τη στιγμή άρχιζε μια τεράστια σημασίας διεργασία για την μεταμόρφωση των παιδιών αυτών. Τα παιδιά αυτά μετά από χρόνια όταν έβγαιναν από το σουλτανικό ανάκτορο είχαν υποστεί μια ολοκληρωτική αλλαγή, είχαν πια μεταστραφεί θρησκευτικά και είχαν εκτουρκιστεί. Μόνο και μόνο τότε τα «μετεστραμμένα παιδιά» θα αναλάμβαναν στρατιωτικές και θρησκευτικές θέσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Οπότε θεωρώ απαράδεκτο να γίνεται λόγος από κάποιους για κοινωνική κινητικότητα των παιδιών αυτών. Τα παιδιά αυτά μπορεί να αναλάμβαναν θέσεις κλειδιά στην Οθωμανική αυτοκρατορία αλλά δεν το έκαναν με την θέλησή τους, αφού είχαν αρπαχτεί με την βία όταν ήταν σε μικρή ηλικία και επίσης είχαν υποστεί τέτοια αλλαγή εσωτερική που πλέον ήταν άλλοι άνθρωποι. Αν πρέπει αναγκαστικά να ονομάσουμε αυτή την «κινητικότητα» της εποχής, θα πρέπει να της δώσουμε άλλο όνομα και όχι «κοινωνική κινητικότητα».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Άμαντος Κωνσταντίνος (1957), *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, Αθήνα: ΟΕΣΒ.
2. Άμαντος Κωνσταντίνος (1955), *Σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων από τουενδεκάτου αιώνας μέχρι του 1821*, Αθήνα: ΟΕΣΒ.
3. Βακαλόπουλος Ε. Απόστολος (1976), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, Τόμος Β΄, Οι ιστορικές βάσεις της Νεοελληνικής Κοινωνίας και Οικονομίας*, Θεσσαλονίκη: Τυπογραφία ΣΤ. Κ΄ ΙΩ. Σφακιανάκη.
4. Βακαλόπουλος Ε. Απόστολος (1965), *Πηγές της Ιστορίας του νέου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη: Τυπογραφία: ΕΜΜ, Σφακιανάκη κ΄ Υιοί.
5. Βακαλόπουλος Απόστολος (1954), *Προβλήματα της Ιστορίας του Παιδομαζώματος*, Θεσσαλονίκη: Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών (Ελληνικά).
6. Γούναρης Αθ. Αναστάσιος (2010), *Ιστορία του Παιδομαζώματος κατά της Τουρκοκρατίας*, Αθήνα: Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφέλιμων Βιβλίων.
7. Δούκας Μιχαήλ (1997), *Βυζαντινοτουρκική Ιστορία*, Αθήνα: Κανάκη.
8. Μανούσακας Μανούσος, (1965), *Εκκλήσεις (1453-1535) των Ελλήνων λογίων της Αναγεννήσεως προς τους ηγεμόνας της Ευρώπης για την απελευθέρωση της Ελλάδος*, Θεσσαλονίκη: Λόγος της 25^{ης} Μαρτίου 1963 στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
9. Μεταλληνός Δ., π. Γεώργιος (1998), *Τουρκοκρατία(Οι Έλληνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία)*, Αθήνα: Ακρίτας.
10. Μουργκέσκου Μπογκνταν κ΄Μπερκταν Χαλίλ (2005), *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία*, Θεσσαλονίκη: CDRSEE.

11. Κιτσίκης Δημήτρης (1988), *Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
12. Παχτικός Γεώργιος (1905), *260 δημόδη ελληνικά άσματα της Μικράς Ασίας, Θράκης, Μακεδονίας, Ηπείρου και Αλβανίας, Ελλάδος, Κρήτης, Νήσων του Αιγαίου, Κύπρου και των παράλιων της Προποντίδα*, Αθήνα: τύποις Π. Σακελλαρίου.
13. Παπαρηγόπουλος Κωνσταντίνος (1974), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Ζ. Γ', Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
14. Σάθας Κωνσταντίνος (1869), *Τουρκοκρατούμενη Ελλάς*, Αθήνα.
15. Σαρρής Νεοκλής (χ. χρ.), *Οσμανική Πραγματικότητα*, Αθήνα: Αρσενίδης.
16. Σούγκαρ Πίτερ, (1994), *Η Νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από την Οθωμανική κυριαρχία (1354-1804)*, Αθήνα: Εκδόσεις Σμίλη.
17. Σχολάριος Γεώργιος, (1928-1936), *Άπαντα τα ευρισκόμενα*, Παρίσι: L. Petit- X. Siderides- M. Jugie.
18. Φίλνεϋ Γεώργιος (1957), *Ιστορία της Τουρκοκρατίας και της Ενετοκρατίαςστην Ελλάδα*, Αθήνα: Τολίδης.
19. Φωτιάδης Κώστας (1988), *Οι εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου*, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.
20. Χάμμερ Ι. (1870-1874), *Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εξελληνισθείσα υπό Κ. Κροκιδά*, Αθήνα: τύποις Ν. Χ. Φιλαδελφέως.
21. Stanford Shaw (1988), *History of the Ottoman Empire and modern Turkey*, Cambridge: Cambridge University.
22. The Encyclopedia Britannica, Eleventh Edition(1911) Cambridge, England: University Press.